

BALKAN ÜLKELERİNİN ANAYASALARINDA DİL KULLANIMI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

*Bilgehan Atsız GÖKDAĞ**

ÖZET

Çok kültürlülük ve çok dillilik açısından ilgi çekici bölgelerden biri de Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Balkanlardır. Bölge; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Türkiye'nin Avrupa yakası ile Yugoslavya'nın dağılmasının ardından bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Makedonya, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan ve Karadağ'ı içine almaktadır. 1990 yılına kadar bölge ülkeleri Yunanistan hariç Komünist sistemle yönetilmekteydi. Yugoslavya'nın parçalanması ile ortaya çıkan yeni devletler yeni anayasalarını da oluşturmuşlardır. Çok etnili ve çok dilli olan bölge ülkelerinin anayasalarında dil kullanımı ile ilgili özgürlüklere yer veren maddeler bulunmaktadır.

Etnik çeşitliliğe sahip ülkelerdeki standart ve yerel dillerin durumu her zaman için sorun oluşturmuştur. Milletler uzun birliktelikler sonucu oluşturdukları ortak yasalarında milli birliklerini bozmadan bu sorunu nasıl çözecekleri önemli bir sorudur. Dünyanın birçok ülkesinde karşılaşılan bu durum, acaba Balkan ülkelerinde nasıl bir sonuç doğurmuştur. Özellikle Balkan bölgesi birçok etnik grubu ve dili içinde barındırmaktadır. Bu coğrafyada dinden sonra etnik kimliğin en önemli belirleyicisi, dil olmuştur. Balkan yarımadası da dünyanın en çok bilinen dilbilim bölgelerindedir. Tarihte dönem dönem bölgedeki etnik çeşitlilik, din ve dil farklılıkları bazı devletler tarafından istismar edilmiş ve bu ülkeler kendi çıkarları için bu özellikleri kullanarak bölge halklarını kışkırtmışlardır. Bu makalede Balkan ülkelerinin anayasaları incelenerek standart dilin yanında diğer dil konuşurlarının ihtiyaçlarına nasıl cevap verildiği araştırılacaktır. Bu nüfus gruplarının bazıları, bugün yaşadıkları topraklarda azınlık durumunda bulunmakta ve ülkelerinden dil hakkı talep etmektedirler. Ancak dil politikaları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Meselâ Eski Yugoslavya zamanında, ülkede konuşulan birçok dile yasal eşitlik tanınmaktayken; kurulan yeni devletler, oluşturdukları anayasalarda sadece çoğunluğun diline özel yer vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, antropoloji, Sırpça, Hırvatça, Makedonca, Bulgarca, Slovenler, Romence, Ulahça, Rumca, Arnavutça, Türkçe, Macarca, Çingene Dili

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: batsiz@yahoo.com

THE REGULATION AS FOR LANGUAGE USAGE IN THE CONSTITUTIONS OF BALKAN STATES

ABSTRACT

One of the regions of interest for multiculturalism and multilingualism is the Balkans in southeastern Europe. Region includes Greece, Bulgaria, Albania, Romania, on the European side of Turkey as independent states that emerged after the collapse of Yugoslavia, Macedonia, Croatia, Slovenia, Bosnia-Herzegovina, Kosovo, Serbia and Montenegro. System ruled by the Communist countries of the region until 1990, except for Greece. The breakup of Yugoslavia and the emergence of new states created new constitutions. The constitution of countries which multi-ethnic and multi-lingual include freedom of language use.

Status of local languages in countries with ethnic diversity is always a problem for the standard and established. Nations as a result of partnerships formed by a long common law without national associations is an important question how to solve this problem. Encountered this situation in many countries of the world, how the Balkan countries were effected. Especially in the Balkan region contains many ethnic groups and languages. This is the most important determinant of geography, religion, ethnic identity, then, has been the language. The world's most well-known linguistic regions of the Balkan Peninsula. Ethnic diversity in the region from time to time in history, religion, and language differences have been exploited by some states and using these features to their own interests, these countries incited the people of the region. This article examined the constitutions of the Balkan countries respond to the needs of its neighborhoods given in standard language, as well as other languages will be investigated. Some of these population groups, there are now in a minority in their regions and countries are demanding the right language. However, the language policies vary from country to country. For example, the former Yugoslavia, in time, many languages spoken in the country have legal equality, established new states constitutions created a special place for the language of the majority.

Key Words: Linguistics, anthropology, Serbian, Croatian, Macedonian, Bulgarian, Slovenes, Romanian, Aromanian, Greek, Albanian, Turkish, Hungarian, Gypsy Language

Avrupa'nın güneydoğusunda bulunan Balkan Yarımadası; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Türkiye'nin Avrupa yakası ile Yugoslavya'nın dağılmasının ardından bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Makedonya, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan ve Karadağ'ı içine alan bir bölgedir Milliyetçilik kuramları açısından bakıldığında, bir coğrafya üzerinde ilk olmak ya da tarihsel geçmişlik bakımından önde bulunmak, o coğrafya üzerindeki hak taleplerine meşru bir zemin hazırlamaktadır. Çünkü "doğduğu evde oturmak", topluluk üyelerinin temel hakkı olarak görülmekte ve dışarıdakilerin de bu hakkı kabul etmeleri beklenmektedir (Smith 2002: 54-55). Ancak Balkanlarda çok fazla hak talebi vardır ve bu sebeple de halklar birbiriyle anlaşmazlık içindedir. Balkan coğrafyasında kimliği oluşturmada kullanılan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

“düşman” ya da “öteki” genellikle yan komşu olmaktadır. Yan komşu, hem sınırların diğer tarafındaki devlet/millet hem de –Balkanlardaki halkların iç içe geçmişliğinin bir sonucu olarak- o milletin bu devlet içerisindeki azınlık olarak kalan unsurları yani yan evdeki insan anlamında kullanılabilir. (Yaşın 2011:353-354)

Bu coğrafyada dinden sonra etnik kimliğin en önemli belirleyicisi, dil olmuştur. Özellikle, “Modern Sırp İdeolojisi”ni oluşturan XIX.Yüzyıl dilbilim reformisti Vuk Stefanoviç Karadžiç, “Merkezî Güney Slav diyalekti”yle konuşan herkesi “Sırp” olarak tanımlamıştır. Bu görüş, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın oluşmasındaki politik konseptin temelini oluşturmuştur. Keza tarihte dönem dönem bölgedeki etnik çeşitlilik, din ve dil farklılıkları bazı devletler tarafından istismar edilmiş ve bu ülkeler kendi çıkarları için bu özellikleri kullanarak bölge halklarını kışkırtmışlardır. Bazı Balkan ülkeleri açısından bu sorun AB’ye üye olmaları ile nispeten çözülmüşse de, Yugoslavya’nın dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilân eden ülkeler için hâla riskler mevcuttur. (Üçyıldız ,2006:13)

Bir milletler mozaiki oluşturan Balkan yarımadasında doğal olarak pek çok dil konuşulmaktadır. Temas sonucu ortaya çıkan, ortak yapısal özellikler taşıyan ve en az üç dilin bulunduğu coğrafi bölgelere *dilbilim bölgesi* denmektedir.¹ (ayrıntılı bilgi için bkz. Friedman 2006). Balkan yarımadası da dünyanın en çok bilinen dilbilim bölgelerindedir. Bu bölgede konuşulan dilleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Slav Dilleri Topluluğu:

Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Hırvatistan’da yaklaşık 20 milyon kişi tarafından konuşulan Sırpça ve Hırvatça ağızları.

Eski Yugoslavya ile Bulgaristan’da yaşayan, toplam olarak 9 milyona yaklaşan Slavların konuştuğu Makedonca ve Bulgarca.

Slovenler ve sayıları çok düşük olan Çeklerle Slovakların konuştuğu diller.

2. Latin Kökenli Diller:

Romence: Konuşurlarının 19 milyonu Romanya’da, yarım milyonu Sırbistan’ın Voyvodina bölgesi ile Bulgaristan’da Timok nehri civarında bulunmaktadır.

Ulahça: Ulahların önemli bir kısmı, Yunanistan’da yaşamaktadır. Diğerleri ise Dinar dağları ile İtalya sınırı civarındadır.

Rumca: Konuşurlarının tamamı 9,5 milyon kadar olan Rumca, en fazla Yunanistan’da; daha sonra Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan’daki azınlıklar tarafından konuşulmaktadır.

Arnavutça: Daha çok Arnavutluk ve Kosova’da, sayıları 5 milyon civarında olan bir grup tarafından konuşulmaktadır.

Türkçe: Konuşanlarının sayısı, 9 milyon dolayındadır. Bu sayının 6 milyonu, Türkiye’nin Avrupa kesimindeki topraklarda; 1,5 milyon kadarı Bulgaristan’da; geri kalanı ise Yunanistan’ın Batı Trakya bölgesi ile; Makedonya’nın Üsküp, Priştine ve Romanya’nın Dobruca şehirlerinde yaşamaktadır.

Macarca: Toplam 3 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Bunların 2 milyon kadarı Romanya’nın Erdel-Transilvanya bölgesine, kalanı ise Voyvodina ve Hırvatistan’a yerleşmiştir.

¹ İng. *linguistik area*, Alm. *sprachbund*

Çingene Azınlığın Dili: Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte 1-3 milyon kadar oldukları tahmin edilen Çingenelerin, kendilerine has bir dilleri vardır ancak bu dil yazılı olarak mevcut değildir. (Karpat 1992: 27).

Bu nüfus gruplarının bazıları, bugün yaşadıkları topraklarda azınlık durumunda bulunmakta ve ülkelerinden dil hakkı talep etmektedirler. Ancak dil politikaları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Meselâ Eski Yugoslavya zamanında, ülkede konuşulan birçok dile yasal eşitlik tanınmaktayken; kurulan yeni devletler, oluşturdukları anayasalarda sadece çoğunluğun diline özel yer vermişlerdir. Aslında Yugoslavya'nın yıkılışıyla kurulan bu yeni devletlerin çoğu dillerine Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Karadağ dili gibi isimler vermiş olsalar da temelde bu diller, tek bir dile (Sırpçaya) dayanmaktadır. Çünkü Sırpçanın bir şivesi iken standartlaştırılıp yazılı dile hâline getirilmişlerdir. Dolayısıyla Sırpça bilen birisi Hırvatça, Karadağca ve Boşnakçayı da rahatlıkla anlayıp konuşabilmektedir. Bölünüp çoğalmanın sebebi, her milletin kendine ait olanı istemesiyle ilgilidir.

ROMANYA

Romanya, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının ardından bağımsızlığını kazanıp Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bir Balkan ülkesidir. Buradaki nüfusun çoğunluğunu Romenler oluşturmaktadır. Bunlar, tarih boyunca kendilerini *Roman* ya da *Rumen* olarak tanımlamalarına rağmen başka uluslar tarafından *Ulah* veya *Vlak* şeklinde de adlandırılmışlardır. Bu kurucu unsur dışında Macarlar, Çingeneler, Almanlar, Ruslar, Ukraynalılar, Türkler, Kırım Tatarları, Slovenler, İtalyanlar, Ruthenler, Gagavuzlar, Ermeniler, Yahudiler ve Makedonlar gibi çok çeşitli etnik topluluklar da bu ülkede yaşamaktadır. Romenler, bunları hiçbir zaman inkâr etmemiştir. Değişik dönemlerde bu halklara karşı birtakım asimilasyon politikaları yürütülmüş olsa da asla diğer Balkan ülkelerindeki gibi büyük çaplı faaliyetlerde bulunulmamıştır. Dolayısıyla bu ülke hiçbir dönemde çok büyük etnik çatışmalara sahne olmamıştır. Ülkenin resmî dili, Romencedir. Bu dil Latin kökenli olup Moldovaca ile aynı dildir. Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcaya benzemektedir. Konuşurlarının büyük çoğunluğu, Romanya başta olmak üzere Moldova, Bulgaristan, Kanada, ABD, Rusya, İspanya, Ukrayna, Sırbistan, Macaristan gibi ülkelerde bulunmaktadır.

Romanya'daki milliyetler 1993 yılında "milli azınlık" olarak tanınmış ve bunların hakları anayasa ile belirlenmiştir. Böylece bu halklar, kendi kuruluşlarını oluşturarak milliyetlerini temsil etme, onların haklarını koruma ve geliştirme yolunda faaliyetlerde bulunmakta; ayrıca ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarında kendilerini gösterebilmektedirler. Azınlıkların ana dili eğitimiyle ilgili olarak anayasanın 32. maddesinin 3. bendinde şöyle denilmektedir: "*Milli azınlıkların kendi dillerini öğrenme ve bu dilde eğitim yapma hakları sağlanmaktadır; bu hakları gerçekleştirme yolları kanunlarla belirtilmektedir.*" Ayrıca bu konuda imzalanmış birtakım uluslararası antlaşmalar da önem taşımaktadır. Buna göre Romanya'daki azınlıkların ana dili eğitimi üç şekilde yapılabilmektedir: ana dilinde eğitim, kısmen ana dilinde eğitim ve Romen okullarında ana dili dersi eğitimi. Romanya Anayasası, ulusal azınlıkların kendilerinden çok ulusal azınlıklara mensup kişilere bireysel hakları tanımakla sınırlı kalmıştır. Romanya Anayasası tüm azınlıklara eşit haklar vermesine karşın etnik Romenlerin birliğini devletin temeli haline getirir. Romenceyi ülkenin resmi dili, "Uyanın Romanyalılar"ı milli marşı vs. olarak kabul eder. (Parekh 2002:297)

Anayasanın 3. maddesi 1. paragrafına göre Romanya'da devlet Romen halkının birliği ve vatandaşların dayanışması üzerine kurulmuştur. Aynı maddenin 2. paragrafında ırkı, etnik ve toplumsal kökeni dili, dini, cinsiyeti ne olursa olsun tüm vatandaşların ortak ve bölünmez vatanının Romanya olduğuna dikkat çekilerek dil farklılığının vatan kavramı içerisinde eritildiği dikkati çeker. 6. maddesinin 1. paragrafı Devlet, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliğini koruma, geliştirme ve ifade hakkını tanıyarak ve garanti eder. ifadesiyle ulusal azınlıkların diğer haklarıyla birlikte dilsel kimlik hakkını da anayasal güvence altına almaktadır.

Turkish Studies

Romanya'da resmi dilin Romence olduğu Anayasanın 13. maddesinde yer almaktadır. Balkan ülkelerinin anayasalarının hemen hemen tamamında olduğu gibi Romanya Anayasasında da gözüktüğüne alınan veya tutuklanan kişilere anladığı dilde bilgi verilmesi ve konuştuğu dilde savunma hakkı verilmektedir.(Madde:23) Romanya'da eğitimin bütün kademelerinde eğitim dili olarak Romencenin kullanılacağı Anayasa'nın 32. maddesi uyarınca belirlenmiş olup yasal düzenlemeler içinde uluslar arası bir dilin de eğitim dili olarak kullanılacağı ve etnik azınlıkların kendi ana dillerinde eğitim hakkı olduğu anayasal güvence altındadır hükmü aynı maddede ifade olunmuştur. Mahalli idarelere ilişkin düzenlemelerin yer aldığı Anayasa'nın 120. maddesinde azınlıklara ilişkin düzenlemeye de yer verilmiştir: "Bir ulusal azınlığa mensup vatandaşların önemli bir ağırlığa sahip olduğu yerel-idari birimlerde, kanunda belirtilen hükümler doğrultusunda, yerel kamu idaresi makamları ve mahallinden yürütülen kamu hizmetleriyle ilişkilerde bu ulusal azınlığın dilinin sözel ve yazılı kullanımına yönelik düzenleme yapılır." "Anadilin ve Tercümanın Mahkemede Kullanımı" başlığını taşıyan Anayasa'nın 128. maddesine göre Romanya'da hukuk dili Romencedir. Ancak "Ulusal azınlıklara mensup Romanya vatandaşları, kanun hükümleri uyarınca, mahkeme önünde kendi adillerinde ifade hakkına sahiptir." Aynı maddenin devamında bu hakkın kullanımı, adaletin tam işleminin engellenmemesi ve ilgili kişiye ek masraflar çıkmaması koşullarına bağlanmıştır. Romen dilini anlamayan yabancı ülke vatandaşları ve vatansızlar için de mahkemelerde ücretsiz tercüman sağlanması aynı madde içinde yer almaktadır. Romanya Anayasası sadece ülke içindeki azınlıklara ilişkin düzenleme yapmamakta, ülke sınırları dışında yaşayan Rumen azınlığa ilişkin de düzenlemeye yer vermektedir. Bu düzenleme Anayasa'nın 7. maddesinde "Devlet yurtdışında yaşayan [etnik] Rumenlerle bağların güçlendirilmesini destekler ve vatandaşı oldukları devletin mevzuatına uygun olarak onların etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliğinin korunması, geliştirilmesi ve ifade edilmesi doğrultusunda hareket eder." şeklinde ifade edilmiştir. Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı ile Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'yi onaylayan Romanya Sözleşmeler temelinde ülkedeki azınlıkların dil haklarını tanımayı yükümlenmiştir. (Aydın 2011:24-25)

YUNANİSTAN

Rum Ortodoks kilisesinin Yunan Milliyetçiliği ideolojisiyle çok yakın bir bağlantısı vardır. Yunan Anayasası'nın 3. maddesine göre, Ortodoks dini resmi dindir ve Yunan etnik yapısıyla bütünleşmiştir. Yunan tarihçi Antonis Liakos'a göre, Ortodoks kilisesi bir kahraman rolüne bürünerek konumunu devlet ve ülke sorunlarına müdahale etme alanında öncelikli bir şekilde kullanmaktadır, tıpkı diğer siyasi gruplar gibi kısacası eylemlerinde dini rolünün dışına çıkıyor. Yunan toplumunda Ortodoks kilisesinin ve onun egemen rolü Yunanistan'da var olan dini azınlıkların yaşamlarına olumsuz ve onları toplumsal hayattan izole eden bir etkide bulunmuştur. Rum Ortodoks kilisesi ve resmi çevresi milliyetçi akımlar tarafından yönlendirilen bu politikaları motive etmektedir. Onlara göre özgür dini azınlıklar Yunan devleti ve ulusunun bütünleşmesi ve bütünlüğü için bir tehditten başka bir şey değildir

Aslında Yunanistan'da dini azınlıklar çok azdır ve Rum Ortodoks kilisesinin hegemonyası için pek de bir tehdit oluşturdukları söylenemez. 1983'deki Yunanistan resmi istatistiklerine göre Yunanlıların %98'i Ortodoks dinine mensuptur. Resmi olmayan kaynaklara göre ise Yunanistan'da 500.000 Paleoimerolojites, ki nüfusun yüzde beşini oluşturur, 132.000 Müslüman (Türkçe konuşan ve Pomak), 52.000 Katolik, 5-6 bin civarında Yahudi, yaklaşık 20.000 Protestan ve 24.000'in üzerindeyse Yehova Şahidi bulunmaktadır. Her ne kadar resmi rakamlar olmasa da, bu kaynaklar Yunanistan nüfusunun sadece %10'unun diğer dinlere mensup, geri kalan nüfusun ise Ortodoks olduğunu doğrulamaktadır. Sadece Müslüman azınlık resmi olarak Yunanistan'da tanınmaktadır. Yunanistan Temel İnsan Hakları ve Hakların Korunmasına ve dini inançlara özgürlük içeren Avrupa Konvansiyonu anlaşmasını imzalamıştır. Yunanistan Anayasası'nda bu anlaşmanın dini özgürlükler bölümüyle ilgili bazı kısıtlamalar ve muhalif

Turkish Studies

akımlar mevcuttur. Bazı Yunan bilim adamları sözleşmede var olan dini özgürlüğün, Yunan Anayasası, yasalar ve mahkemeler tarafından ihlal edildiğini savunmuştur. Yunan Ulusal kimliğinin ideolojisi Yunanistan'daki dini özgürlük ve yayılcılığa kısıtlamalar getirmektedir. Bu ideoloji Yunanistan'ın Avrupa Birliğine entegrasyonu sürecinde sorunlara neden olduğu için bu süreçte akut gerilimler yaşanmıştır. Yunan Anayasası'nın hangi maddesi dini özgürlüğü kısıtlamaktadır? Anayasa'nın 13. maddesi dini özgürlüğü evrensel bir ilke olarak görmemektedir. Ama bu maddenin 2. ve 3. fıkralarında din alanındaki kısıtlamaların hukuki dayanak olarak mahkemece kullanılmasını sağlayacak iki formül mevcuttur. Birinci formül ifade özgürlüğüne dayanır "Her tanınmış din özgürdür" ilkesi vardır. "tanınmış" ifadesi kısıtlamaların kaynaklandığı alana dayanır. Bir dinin tanınması için, öncelikle bürokratik ve idari kanallara sunulmalı ve mahkemelerce kabul edilmelidir. Dini bir azınlığın ibadethane kurmak ve eğitim yapmak için Diyanet İşlerinden izin almalıdır. Başkanlık ise böyle bir izni vermeden önce Ortodoks piskoposlara danışmak zorundadır. Doğal olarak, mahkeme de aynı şeyi yapar. Başka bir açıdan da din özgürlüğü eksikliğini görmekteyiz. Ortodoks olmayan insanlar kamu sektöründeki işlerde, orduda, poliste, mahkemelerde, eğitim vb konularda ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Protestan, Evangelist, Yehova Şahitleri ve Paleoimerolojitler için ayırım özellikle uygulanmaktadır, çünkü bu azınlıkların ritüelleri Ortodoks kilisesi ve Julian Takvimine dahil olanlar için tamamen farklıdır (Rus Ortodokslar gibi). Yunan Anayasası'nın 23. maddesinin 2. fıkrası dini propaganda yapmanın yasak olduğunu söylemektedir. Bu dini inançların ifade edilmesinde çok ciddi bir kısıtlamadır. Bu maddeler İnsan haklarıyla ilgili Avrupa Konvansiyonunun "herkes düşünce, düşüncelerini ifade etme ve inanç özgürlüğüne sahiptir" ifadesinin yer aldığı 9. maddeyle çelişmektedir. Bu hak aynı zamanda din değişikliği, inanç ve din özgürlüğünü kapsamaktadır. Yine bu maddeye göre herkes ibadet etme, dinini uygulama ve öğretme hakkına sahiptir. Anayasanın bu maddesine dayanarak, Eylül 1983'de Yunan Ortodoks Kilisesi piskopos Serafin aracılığıyla bir genelge yayınladı "Dalalet karşı kampanya". Bu kampanya Protestanlığın yayılması, çok uluslu örgütler ve aynı zamanda doğu dinlerine karşı yürütülmüştü. Katolikler, Yahudiler ve Müslümanlar kafir olarak sınıflandırılmadı. Bu değişime karşı inkar kampanyası iletişim ve ifade özgürlüğü gibi dini özgürlüğü de yakından ilgilendiren konularda ciddi bir ihlali de beraberinde getirdi. Yunanistan Avrupa Topluluğunun İnsan Hakları Konvansiyonunu imzalayan tek üyesidir; ancak dini kısıtlamaları da ihmal etmemiştir. Sonuç olarak, Pollis Eğer Din ve Eğitim Bakanlığı ibadethanelerin kurulmasına izin verilmesi konusunda sahip olduğu haktan feragat etmez, mahkemeler de "tanınmış" ifadesini yeniden yorumlamazsa hiç bir şeyin dinsel özgürlük konusunda Avrupa normlarına uygun olmayacağını söylemektedir. Sadece bu da değil, dinle ilgili sorunları çözmek için Yunan Ortodoks kilisesinin egemenliği ortadan kaldırılmalı ve kısıtlayıcı düzenlemeler yasaklanmalıdır.(Milo1997:113)

Yunanistan toprakları üzerinde, 1923 Lozan Antlaşması ile tanıdığı Trakya'daki "Müslüman" azınlık dışında hiçbir azınlığın varlığını kabul etmemektedir. Bu kategori Türkleri, Pomakları ve Romanları kapsamaktadır. Dolayısıyla, Müslüman azınlığın konuştukları dışında hiçbir azınlık dili resmen tanınmamaktadır. Tanınan azınlıkların dilsel hakları hususunda, Lozan Antlaşması Müslümanların kendi dillerinde eğitim hakkını garanti altına almışsa da, Pomaklar ve Trakya'daki Müslüman Romanlar kendi dillerinde eğitim görememektedirler. Dolayısıyla, bu gruplara mensup kişiler, derslerin Yunanca ve Türkçe olmak üzere eşit olarak bölündüğü, Müslüman okullarına gitmektedirler. Sonuç olarak, Yunanistan'da hukuki olarak tanınan tek azınlık dilinin Türkçe olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, Türkçe için verilen haklar da kısmidir ve örneğin, Trakya'daki mahkeme ve oy merkezlerinde sağlanan tercüman yardımı dışında, dilin kamu otoriteleri önünde kullanımı hakkını kapsamamaktadır. Yunanistan'da en önemli azınlık dillerinden biri de Slav-Makedoncadır. Yunanistan, Slav-Makedoncanın okullarda öğretilmesine, bu dilde yayın yapılmasına ve hukuk ve kamu hayatında kullanılmasına sürekli olarak karşı çıkmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

(Özerman 2003) Bu yapısı ile de zaten Yunanistan Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nı imzalamaktan imtina eden diğer bir ülkedir.

9 Haziran 1975 tarihinde Yunan Parlamentosu tarafından kabul edilen Yunan Anayasası insan haklarına saygılı, modern bir anayasadır. Bu Anayasa'nın 4/1 maddesi bütün Yunanlıların yasa önünde eşit olduklarını ilan etmektedir. Madde 5/1'e göre herkes kişiliğini özgür biçimde geliştirme ve ülkedeki toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşama katılma hakkına sahiptir. Madde 5/2'ye göre Yunanistan topraklarında yaşayan herkesin yaşamı, onuru ve özgürlüğü, milliyetine, ırkına, diline ve dinsel, siyasal inançlarına bakılmaksızın tam koruma altındadır. (Gül2007:74) Ancak azınlığa karşı yürütülen uygulamalarda ciddi anayasa ihlalleri yapıldığı görülmektedir. Yunanistan'da Ulus inşasının ve modernleşmenin en önemli aracı olarak eğitim hızla yaygınlaştırıldı. Eğitim dili ise halkın konuştuğu Demotiki dilinden oldukça farklı antik Yunancadan birçok kelimenin devşirilerek tedavüle sokulduğu Katarevusa idi. Katarevusa ulus devletin elitleri ile geniş halk kitleleri arasındaki farkın bir timsali olmuştu.(Koyuncu 2007:503)

Yunanistan Anayasası'nda resmi dile ve azınlıklara ilişkin bir düzenleme yer almamıştır. Ancak Yunanistan imzaladığı Lozan Barış Antlaşması'nın 45. maddesi ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman azınlığa Türkiye'de yaşayan Gayrimüslimlere tanınan hakların aynısını garanti etmiştir. Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamayan Yunanistan, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'yi 22 Eylül 1997 tarihinde imzalamış fakat henüz onaylamamıştır. (Ayдын 2011:28)

Yunanistan, 1829 yılında bağımsızlığını kazanan ilk Balkan ülkesidir. Ülkenin tek resmî dili, Yunancadır. Burada bulunan başlıca azınlık grupları Türkler, Pomaklar, Arnavutlar, Makedonlar ve Ulahlardır. Daha önce hep beraber ortak bir devletin vatandaşı iken Yunanistan'ın bağımsızlığını ilân etmesiyle birlikte kurucu unsur dışındaki diğer topluluklar azınlık, dilleri ise birer azınlık dili konumunu almıştır. Anayasa olarak 11 Haziran 1975 tarihinde kabul etmiştir. Yunan Anayasası'nda dille ilgili hükümler bulunmaz. Dille ilgili 3. maddede geçen İncil'in başka dillere çevirisinde Yunan Kilisesine verilen yetkiye vurgu vardır.

Balkan Savaşlarının ardından Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanan 1913 tarihli Atina Antlaşması, ardından Yunan Sevr'i olarak anılan antlaşma ve son olarak Lozan Antlaşması ile ülkedeki Türk azınlığa önemli haklar tanınmış olmasının rağmen, Yunan hükümeti bunlara çok fazla bağlılık göstermemiştir. Daha çok Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türk nüfusun sayısı, 150 bin dolayındadır. Yunanistan, bu nüfusu etnik değil; dinî bir topluluk olarak kabul etmekte ve onları "Yunan Müslümanları" diye adlandırmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında Milletler Cemiyeti gözetiminde yapılan "zorunlu mübadele" ile iki ülke, kendi ulusal devletlerini oluşturma yolunda önemli aşama kaydetmişlerdir. (Nüfus mübadelesi fikri, I. Dünya Savaşının ardından ilk olarak Paris'te Venizelos tarafından dile getirilmiştir. Neuilly Anlaşmasına konan bir madde ile Makedonya'da yaşayan Bulgar kökenliler ile Bulgaristan'da yaşayan Yunanlılar yer değiştirmek zorunda kalmışlardır.) Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan mübadele, Yunan-Bulgar mübadelesine kıyasla çok daha geniş kapsamlı olmuştur. Aslında Türkiye, iki ülke için de tam bir değişimden yana olmuştur. Ancak Yunanistan, Elenizm'in İstanbul'dan vazgeçmediğinin simgesi olarak Patrikhanenin İstanbul'da kalmasını istemiş; patrikhaneye bir cemaat gerekeceği için de İmroz, Bozcaada ve İstanbul'da yaklaşık 120 bin kadar Rum nüfusun kalmasını talep etmiştir. Buna karşılık Türkiye de aynı miktarda Türk nüfusun Batı Trakya'da bırakılmasını istemiştir (Kutlu 2007: 527).

Dağlık bölgelerde yaşayan Ulahlar, asimilasyon çabalarına direnç göstermişlerdir. Arnavut ve Makedonlar ise daha çok ana vatan sınırına yakın yerlerde yaşamaktadır. Yunanistan, bu halkların kimliklerini de kabul etmemekte ve dilsel haklarını baskı altında tutmaktadır. 2002

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

yılında Selanik'teki bir kitap fuarında Ulahça kitapların yakılması, ülkedeki ırkçılığın boyutlarını göstermesi açısından ilgi çekici bir örnektir. Daha çok Türklerle birlikte hareket eden Pomaklara karşı da son dönemlerde farklı politikalar izlenmektedir. Pomak kültürü, dili ve edebiyatı canlandırılarak Pomak kimliğinin oluşmasına çalışılmakta; böylece bu topluluğun, kendileri gibi Müslüman olan Türklerden uzaklaştırılması hedeflenmektedir. (Gökdağ 2011: 12)

BULGARİSTAN

Bulgar Anayasası, Bulgarca dışındaki dillerin kullanımını tanıyan Bulgaristan Anayasası (md.36/1) devletin resmi dilinin öğrenilmesini vatandaşları için bir zorunluluk olarak emretmektedir. Bulgaristan Anayasası'nın 3 üncü maddesinde resmi dilin Bulgarca olduğu belirtilmiştir. Bulgaristan Anayasası azınlıklara ilişkin açık düzenlemelere yer vermese de 36. maddenin 2. fıkrasında "Anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar, Bulgar dilinin zorunlu öğreniminin yanında kendi dillerini öğrenme ve kullanma hakkına sahiptir." hükmü ile ülkede azınlıkların dil haklarına sahip olduğunu üstü kapalı olarak kabul etmiştir. Benzer şekilde Anayasa'nın 54. maddesinde "Herkes, kanunla tanınan ve teminat altına alınan, ulusal ve evrensel insani kültürel değerlerden yararlanma ve kendi etnik kimliğine uygun olarak kendi kültürünü geliştirme hakkına sahiptir." hükmü yer almaktadır. Bu hükümlerle de azınlıkların kendi kültürlerini geliştirme hakkı çerçevesinde dil haklarına sahip olduğu üstü kapalı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'ye taraf bir ülke olarak Çerçeve Sözleşmede dil haklarıyla ilgili düzenlemeleri yükümlenmiştir.(Aydın 2011: 11)

Bulgaristan'da bulunan azınlık gruplarının başlıcaları Türkler, Çingeneler, Ulahlar, Ermeniler, Karakaçanlar, Yunanlılar ve Yahudilerdir. Ülkede bulunan Makedonlar ise azınlık olarak kabul edilmemektedir.

Nüfusun % 10'unu oluşturan Türk azınlık, yoğun olarak Sofya, Şumnu, Kırcaali, Filibe, Dobruca bölgelerinde yaşamaktadır. Türklerin azınlık hakları, imzalanan antlaşmalarda garanti altına alınmasına rağmen, bu haklara genellikle uyulmamıştır. Hatta buradaki Türkler, asimilasyon politikalarının bir neticesi olarak büyük işkenceler bile görmüşlerdir. Türk okulları, 1975'te Bulgar okulları içinde eritilmiş ve 1970'li yılların başında Türkçe ile eğitim yapılması yasaklanmıştır. Bulgar hükümeti, Türklerin Osmanlı döneminde zorla İslâmlaştırılmış Bulgarlar oldukları gerekçesiyle adlarını Bulgarlaştırmaya çalışmış ve Todor Jivkov'un başını çektiği Türk karşıtlığı çerçevesinde 1983'te bunun için çalışmaya başlamıştır. Ancak adlarını değiştirmek istemeyen binden fazla insan öldürülmüş ve pek çok kişi de tutuklanmıştır. Bulgar yönetimi, bununla yetinmeyerek camileri kapatmış; Türkçe konuşulmasını yasaklamış, mevlit ve sünnet törenlerini engellemiş, Müslümanların İslamî kurallara göre gömülmesine karşı çıkmıştır. Bütün bu yaşananlar, ülkedeki Türkleri harekete geçirmiş ve 1988'de Şumnu civarında büyük bir protesto hareketinin yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da hükümet, çok sayıda Türkü sürme kararı almış ve 300 binden fazla Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Aslında buradaki Müslüman nüfus, ilk kez 1877-1878 Rus işgali sırasında göçe zorlanmış ve o tarihten sonra da belli aralıklarla bu hareket devam etmiştir. Ancak bir süre sonra durum karmaşık bir hâl almaya başlayınca Türk makamları, sınırı kapatmak zorunda kalmış ve hatta 130 bin kadar göçmen, ekonomik imkansızlıklardan dolayı geri dönmüştür (ayrıntılı bilgi için bkz. Karpat 1992 ve 2004: 316; Yerasimos 2002: 38-39).

Türk lider Ahmet Doğan'ın Haklar ve Özgürlükler Hareketini kurmasıyla birlikte Bulgaristan'daki Türklerin durumunda birçok açıdan iyileşme görülmüştür. Mesela 1990 yılında 15 günde bir çıkan ilk Türk gazetesi yayımlanmış; aynı yıl Türkler, adlarını kullanabilme özgürlüğüne kavuşmuş; bir yıl sonra, yani 1991'de ise ana dilde eğitim yapabilme hakkını elde etmişlerdir. Ancak uygulamalardaki bazı sınırlamalar sebebiyle her geçen sene Türkçe dersi alan öğrencilerin sayısında azalmalar görülmüştür. 1993 yılında 92166 öğrencinin Türkçe eğitim alması için aileler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

dilekçe vermiştir. 1994 te yaklaşık 80.000 öğrenci 1. sınıftan 8. sınıfa kadar zorunlu seçmeli olan bazı dersleri Türkçe okumuştur. 1995'te bu sayı 55041, 1998 de ise 40.000'e düşmüştür. Türkçe eğitim alan öğrencilerin sayısı 1999-2000 döneminde 37437, 2000-2001'de 34860, 2002-2003'te 31349, 2004-2005 döneminde ise 27751 olmuştur. (Haksöz 2007:68). Ulusal Kanal'da Türkçe haber bülteni, DGB Milletvekili Ekaterina Mihaylova ve HOH Milletvekili Güner Tahir'in Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ne dayanarak, azınlıkların anadilinde haber yapılması için parlamentoya sundukları Radyo ve Televizyon Kanunu'nda değişikliğin kabul edilmesiyle 23 Ekim 2000 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Türkçe dilinde yapılan haber bülteni daha ilk günlerde diğer parlamento grupları ve kamuoyundan tepki almaya başlamıştır. (Capital Gazetesi, 30 Ekim 2000, s. 5). 14 Aralık 2009 tarihinde, ATAKA Partisi, hafta içi her gün Bulgar Ulusal Kanalı'nda verilen beş dakikalık Türkçe dilindeki haber bülteninin kaldırılıp kaldırılmamasıyla ilgili referandum teklifi getirmiş, Başbakan Borisov da bu girişimi desteklemiştir. ATAKA lideri Siderov'a göre, Bulgaristan'ın resmi dili Bulgarca olduğundan, Ulusal Kanal'da yabancı dilde, özellikle Türkçe yayın yapılması söz konusu olamaz. (Süleymanova, 2010:38) Bu olumsuzluğa rağmen Bulgaristan Türklerinin önündeki dilsel ve kültürel engellerin göreceli olarak geçmiş yıllara göre azalmış olması, sevindiricidir.

Ülkesindeki azınlıkları “ana dili Bulgarca olmayan Bulgar vatandaşları” şeklinde tanımlayan Bulgaristan'da, Pomaklar da Bulgar olarak kabul edilmektedirler. Ancak Türklere uygulanan politikalar, zamanında bu topluluğa karşı da yürütülmüştür. Pomakların adları da zorla değiştirilmek istenmiş ve direnenlerden çoğu öldürülmüş ya da sürülmüştür. Durumları 1990 yılında düzelmeye gösteren Pomak oylarının çoğu, mecliste temsil hakkı kazanan Haklar ve Özgürlükler Hareketine yönelmiştir. Pomaklar, bir kısmı Balkan savaşları sırasında Türkiye'ye de göçmüş bulunan Müslüman bir Türk toplumdur. Pomakçanın söz varlığı Türkçe, Bulgarca ve az miktarda da Yunanca kelimelerden oluştuğu için özellikle Bulgaristan ve Yunanistan, Balkanlardaki bu Türk toplumunu kendilerine mal etmeye çalışmaktadırlar.

Ülkedeki bir başka azınlık grubunu da Makedonlar oluşturur. Ancak Bulgaristan, Makedon ulusal kimliğini tanımamaktadır. Bulgaristan'a göre Makedonlar Bulgar; Makedonca ise Bulgarcadır. Buna rağmen 1989 yılından itibaren Bulgaristan Makedonyası için özerklik talebiyle birçok hareket oluşmuştur.

Ülkede 600 bin civarında bulunan Çingeneler Hıristiyan ve Müslüman olarak ikiye ayrılır. 20 bin dolaylarında Ermeni ile az sayıda Yahudi de ülkedeki diğer azınlık gruplarıdır. (Yerasimos 2002: 38-41).

ARNAVUTLUK

Arnavutluk Anayasası'nda dil kullanımı ile ilgili özgürlüklerden yana, bir çok maddenin yer aldığı görüyoruz. “Arnavutluk Cumhuriyeti'nin resmi dili Arnavutçadır” hükmü Arnavutluk Anayasası'nın 14. maddesinde yer almaktadır. Birçok Balkan ülkesinin anayasasında gördüğümüz “Kanun önünde herkesin eşit olması” ve “Hiç kimsenin soy, cinsiyet, dil, din, etnisite, politik, dini veya felsefi inanç, sosyal statü gibi nedenlerle ayrımcılığa tabii tutulamaz” cümlelerine Arnavutluk Anayasası'nın 18. maddesinde rastlamaktayız. Arnavutçayı bilmeyen şahıslar için mahkemelerde neyle suçlandığı anladığı dilde kendisine bildirilir ve ihtiyaç halinde tercüman yardımı yapılır hükmü Anayasa'nın 28 ve 31 maddelerinde belirtilmiştir. Anayasa'nın 59. maddesine göre Arnavutluk dilinin korunması anayasa ve devlet güvencesi altındadır.

Arnavut halkı, M.Ö. 2000 yıllarında Balkan Yarımadasına yerleşen İlliryalıların torunlarıdır. 1468 yılında Osmanlı idaresine geçen Arnavutluk, 1912'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Ülkenin dili, bir Hint-Avrupa dili olan ve 5-6 milyon kişi tarafından konuşulan Arnavutçadır. Halkın büyük bir çoğunluğu ülke sınırları dışında yaşamaktadır. Mesela Kosova

Turkish Studies

nüfusunun % 80'den fazlası Arnavut asıllıdır. Arnavut aydınları 1870'lerin sonunda standart bir edebi dil üzerinde anlaşmayı başarınca, Arnavutlar iki farklı lehçe konuşmalarına ve üç ayrı dine mensup olmalarına rağmen, bir Arnavut ulusunun yaratılmasını olanaklı kıldılar. (Wachtel 2009:91) Arnavutluk'ta etnik sorun, daha çok dinsel bir karakter taşımaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında ülkedeki nüfusun % 70'ten fazlası Müslüman, % 17'si Ortodoks, % 10'u da Katoliklerden oluşmaktadır. En önemli etnik azınlık, Yunanlılardır. 1992 yılında Yunanca konuşanların sayısı, 57 bin olarak tahmin edilmesine rağmen Yunanistan'a göre bu sayı 400 bin kadardır. Çünkü Yunanistan, Ortodoks Arnavutları da "Yunanlı" kabul etmekte ve Yunan kökenlilerle birlikte bunlara da sahip çıkmaktadır (Yerasimos 2002: 42). İstikrar ve Ortaklık 2006 raporu ise, 1 Ekim 2005 – 30 Eylül 2006 zaman dilimini değerlendirmektedir. Rapor azınlıklar konusunda ise, Arnavutluk hükümetinin üç milli azınlık (Yunan, Makedon ve Karadağlı) ve iki etno-dil azınlık (Vllah ve Rom) tanıdığı belirtilmiştir. Arnavutluk'ta azınlıklara karşı toleranslı davranışların ve haklarının korunduğu gözetilmiş olmasına rağmen, azınlıkların talep ettiği bölgelerde kendi dillerinde eğitim olanağı hala sağlanmadığı için tenkitler yapılmıştır. (Brahaj 2009:73)

KARADAĞ

Yeni kurulan bir ülke olarak Karadağ Anayasası'nda dilsel haklar ve özgürlüklere dair çok sayıda madde bulunmaktadır. Anayasa'nın 13. maddesi ile ülkede kullanılan resmi dilin Karadağca olduğu, Latin ve Kiril alfabesinin eşit olarak kullanılacak yazılar olduğu, ayrıca Arnavutça, Sırpça, Boşnakça ve Hırvatçanın da resmi kullanımının olduğu belirlenmiştir. Anayasa'nın 25. maddesinde savaş ve olağanüstü durumlarda özgürlüklerin kısıtlanabileceği ancak dil, din etnik köken ve diğer özelliklerinden dolayı kimsenin özgürlüğünün kısıtlanamayacağı vurgulanmaktadır. 29. Ve 37. maddelere göre gözetilme ve tutuklanma nedenleri kişiye kendi ana dilinde veya bildiği dilde bildirilecektir. Savunma hakkı da aynı şekilde ana dilde veya bildiği dilde olacaktır. Dilinden ve diğer özelliklerinden dolayı baskı ve zulüm korkusu yaşayan yabancılardan makul sayıda kişi Karadağ'a iltica edebilir. (Madde 44) Karadağ'da milli azınlıkların kimliklerinin korunması Anayasa'nın 79. maddesiyle özgürlük temelli olarak düzenlenmiştir. 13 ayrı fıkradan oluşan 79. maddenin birçok fıkrası dilsel kimlikle ilgilidir. Bu fıkralarda hayatın her alanında azınlıkların kendi dil ve alfabesini kullanması, eğitimde kendi dil ve alfabesini kullanması, mahkemelerde azınlık dillerinin de kullanılması, azınlıkların ad ve soyadlarının resmi belgelerde kendi dil ve alfabeleriyle yazılması, yer adlarında resmi dille birlikte azınlık dillerinin de kullanılması ve kendi dillerinde bilgi edinme hakkı verilmiştir.

Karadağ, Yugoslavya'nın kurucu cumhuriyetleri dağıldıktan sonra, önce *Yugoslavya Federal Cumhuriyeti*; daha sonra da *Sırbistan-Karadağ* adı altında varlığını sürdürmüş bir devlettir. Sırbistan ile meydana getirdiği bu iki birleşme de Yugoslavya'yı yaşatma çabasının bir yansımasıdır. Aslında bu çabadaki ana rol Sırbistan'a aittir, çünkü Yugoslavya ülkelerinin dağılmasını asıl istemeyen devlet Sırbistan'dır. Ancak bu amaçla kurulan son birliktelik, 3 Haziran 2006'ya kadar devam edebilmiştir. Karadağ bu tarihte resmen Sırbistan' tan ayrılmış ve bağımsız bir ülke olarak Balkan coğrafyasındaki yerini almıştır. Bu bağımsızlık, "Büyük Sırbistan" hayalini ortadan kaldırdığı düşüncesiyle özellikle Hırvatistan ve Bosna Hersek gibi komşu ülkeler tarafından sevinçle karşılanmıştır. En çok sevinenlerden biri de Kosova olmuştur. Çünkü bu durum, Kosova'nın bağımsızlık yolunu açan önemli bir gelişme olarak görülmüştür (Türbedar 2006: 75).

Karadağ'da Sırpçanın İjekav lehçesi konuşulmaktadır. Kiril ve Latin alfabelerinin kullanımı eşit statüdedir; ancak Latin alfabesi daha yaygındır. Ulusal ve etnik azınlıkların yoğun yaşadıkları yerlerde onların dilleri ve alfabeleri resmî olarak kullanılmaktadır. Ekim 2007'de yürürlüğe giren yeni anayasa ile ülkede yaşayan bütün milletler Karadağ vatandaşı kabul edilmiş; dolayısıyla nüfusun % 43'ünü oluşturan Karadağlılara herhangi bir ayrıcalık tanınmamıştır. Bu

Turkish Studies

Anayasa'da devletin resmî dili, Karadağ dili olarak belirtilmiş; ancak Sırpça, Boşnakça, Hırvatça ve Arnavutça da resmî diller olarak kabul edilmiştir.

Karadağcaya ait temel unsurlar yani en küçük ortak paydalar şöyle sıralanabilir:

1. Štokavian-ijekavian dialektine istinaden; Ortak Slavic Jat'ın yansıması bütün Slavik konuşmacılar tarafından paylaşılır. Karadağ sınırları içinde başka dillere kendi ulusal bağluluklarının bir önemi yoktur (Sırpça, Boşnakça, Hırvatça)

2. Tipik Karadağca ve komşu diyalektlerin sesletim sistemini belirleyen iki yeni "Karadağca" sesletim: yeni spirant jotasyonlarının sonuçları + örneğin "jat" kelimesinin orjinalinin kısaltılması ś ve ź sesleriyle yapılmıştır. (Karadağca) *śedi* (< **sjedi*) 'sit down!' and *ženica* 'pupil [of eye]'

3. Edebi unsurlar, özellikle "hyper-ijekavianisms" Kuzeybatı Karadağ lehçesinin tipik özelliğini oluşturur.

4. Boşnakça ile kodlama paralellikleri: Geçmişteki yazarlardan ve etnik dilin konumunu yükselten kombinasyonlardan alınan ilhamla Karadağ kimliğinin dilsel olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Sırpça ile Karadağca arasında dilsel ve dilsel olmayan sınırlar yumuşaktır: Bu nedende, etnik-dilsel göstergeler daha belirgin ve ikonik yani simgeseldir. Karadağca Karadağ alfabesine yeni eklenen ś ve ź harfleriyle iki ikonik harfe kavuşmuştur. Sırpçalar erasure ideolojisini bizzat izlemektedirler. Eski Sırpça-Karadağca dilbilimciler Sırpça ve Karadağ lehçeleri arasında bir sınır olmadığını öne sürmüşlerdir. Çoğu geleneksel diyalet çalışması bu bölgede konuşulan dilde "Sırbistan'daki Sancak bölgesinin bir uzantısı olarak "Zeta-Lovcen" diyalektinin bulunduğunu ortaya koymuştur. jat'ın ijekavian refleksi de dahil temel özellikler politik/etnik sınırları oluşturmaktadır. Bütün bölge komşu Hırvatistan, Hersek ve Sırbistan da dahil olmak üzere "ijekavian"dır. Sırbistan Karadağcayı bir dil olarak tanımamaktadır; 2007'deki Karadağ Anayasası Karadağcayı resmi dil olarak ilan etmiş, Arnavutça, Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçayı kendi dilinden sonraki resmi diller olarak tanımıştır. Bölgeye sonradan katılan bir dil olarak Karadağca hala eski Yugoslav Cumhuriyetleri tarafından tanınmamakta ve azınlık dili olarak işlem görmemektedir. Sonuç olarak Sırbistan Sırp/Karadağ siyasi sınırını tanısa da, Sırbistan'da birçok kişi hala Sırbistan+Karadağ Ortodoks birliğine ve Sırpçalar ve Karadağlılar için tek bir dilin varlığına inanmaktadır. (Greenberg 2010)

SLOVENYA

Slovenya Anayasası, "İtalyan ve Macar otokton ulusal topluluklarının hakları"nın güvence altına alır (m.4) Slovenya Anayasası, azınlıkların korunmasını düzenleyen hükümlerde, farklı türdeki azınlık grupları arasında bir ayrıma gitmiştir. Örneğin 61. maddede "herkes serbestçe ulusal grubu veya yerleşik etnik topluluğu ile tanınma, kendi kültürünü ifade etme ve geliştirme, kendi dilini kullanma ve yazma yetkisine sahiptir" denilmektedir. Slovenya Anayasası'nın 11. maddesine göre, "Slovenya'nın resmi dili Slovencedir. İtalyan ve Macar ulusal topluluklarının bulunduğu bölgelerde, İtalyanca ve Macarca ayrıca resmi dil olacaktır." Bu hükme ek olarak, "Slovenya'daki İtalyan ve Macar Etnik Toplulukların Özel Hakları" başlığı altında özel haklar sınıflandırılmıştır(m.64). İtalyan ve Macar azınlıkların, Slovenya'da yüzyıllardır yaşayan yerli gruplar oldukları için bu ek haklara sahiplerdir şeklindeki görüş, eksik bir görüştür. Macar ve İtalyan azınlığın eski Yugoslavya'dan miras kalan Hırvat ve Sırp azınlıklar ile kıyaslandığında, etnik Slovenlerle geçmişte daha az çatışmacı ilişkileri olması ikinci bir sebep olarak görülmektedir.

Anayasa'nın 11. maddesinde Slovenenin resmi dil olduğu belirtildikten sonra İtalyan ve Macar ulusal topluluklarının yerleşik olduğu belediyelerde İtalyanca ve Macarcanın da resmi dil

Turkish Studies

olduğu hükme bağlanmıştır. Slovenya Anayasası'nda azınlıklarla ilgili ayrıntılı düzenlemeler yer almıştır. Bir yandan azınlıkların tümünü ilgilendiren konular düzenlenirken, diğer yandan ülkede yaşayan İtalyan ve Macar ulusal toplulukları ile Romanlara ilişkin özel düzenlemelere yer verilmiştir.

Slovenya Anayasası'nda azınlıklarla ilgili genel düzenleme 61. maddede yapılmıştır. Anayasa bu madde ile “herkesin kendi ulusu veya ulusal topluluğu ile bağımlı özgürce ifade etme, kendi kültürünü geliştirme ve ifade etme ile kendi dilini ve yazısını kullanma hakkı olduğunu” kabul etmiştir.

Ülkede yaşayan Macar ve İtalyan ulusal topluluklarına ilişkin düzenlemeler Anayasa'nın 5 ve 64. maddelerinde yer almıştır. Slovenya Anayasası'nın 5. maddesi ile ülkedeki “kadim (otokton) İtalyan ve Macar ulusal topluluklarının hakları garanti altına alınmıştır. Slovenya Anayasası'nın 64. maddesi Slovenya'daki kadim İtalyan ve Macar ulusal topluluklarının özel haklarını ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Madde 64'e göre: Kadim İtalyan ve Macar ulusal toplulukları ve bunların üyelerinin, özgürce kendi ulusal sembollerini kullanma hakkının yanı sıra ulusal kimliklerini muhafaza edebilmeleri için örgüt kurma ve ekonomik, kültürel, bilimsel ve araştırma faaliyetleri ile birlikte kamu medyası ve yayıncılığı alanlarında faaliyette bulunma hakkı garanti edilmiştir. Kanunlara uygun olarak, bu iki ulusal topluluk ve bunların üyeleri kendi dillerinde eğitim hakkı ile birlikte bu yönde eğitim kurumları kurma ve geliştirme hakkına sahiptir. İki dilli okulların zorunlu olduğu coğrafi bölgeler kanunla belirlenir. Bu ulusal topluluklar ve bunların üyelerinin kökenleri olan milletlerle ve bunların ülkeleriyle münasebetlerini geliştirme hakkı garanti altına alınmıştır. Devlet bu hakların kullanılmasını için maddi ve moral desteği sağlar. Haklarını kullanmaları için bu toplulukların üyeleri yaşadıkları coğrafi bölgelerde kendi kendini yönetim kurumları oluştururlar. Kendi kendini yöneten ulusal toplulukların önerisi üzerine devlet bu toplulukları ulusal mevzuat uyarınca bazı fonksiyonları yerine getirmek için yetkilendirebilir ve bu fonksiyonların icrası için kaynak sağlar. Bu iki ulusal topluluk yerinden yönetim temsil organlarında ve Ulusal Asamble'de doğrudan temsil edilir. İtalyan ve Macar ulusal toplulukların konumu ve yaşadıkları coğrafi bölgelerde haklarının kullanılması biçimi, bu hakların kullanılmasında kendi kendini yöneten yerel toplulukların sorumlulukları ve bu coğrafi bölgelerin dışında bu ulusal toplulukların üyelerinin kullandıkları hakların hepsi kanunla düzenlenir. Her iki ulusal topluluğun ve bunların üyelerinin hakları bu toplulukların üyelerinin sayısına bakılmaksızın garanti altına alınır. Münhasıran ulusal toplulukların anayasadan kaynaklanan hakların kullanılması ve bu toplulukların konumuyla ilgili kanunlar, yönetmelikler ve diğer genel hukuki hükümler, bu ulusal toplulukların temsilcilerinin rızası olmadan kabul edilemez. Kadim Macar ve İtalyan ulusal topluluklarından ayrı olarak, Slovenya Anayasası'nın 65. maddesi Slovenya'daki Roman topluluğunun statüsünü ve özel haklarıyla ilgili olarak düzenlemenin kanunla yapılacağını belirtmektedir. Slovenya Anayasası, sınırları dışında yaşayan etnik Slovenlerle ilgili düzenleme de yapmıştır. Anayasa'nın 5. maddesinde yer alan bu düzenlemeye göre, “[Slovenya] komşu ülkelerdeki kadim Sloven ulusal azınlığı ve yurtdışındaki Sloven göçmenler ve işçiler ile irtibatını korur ve anavatanları ile ilişkilerini geliştirir.” Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'yi ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı onaylayan Slovenya, ülkede yaşayan İtalyan, Macar ve Roman azınlıklara dil hakları da dahil olmak üzere Sözleşmelerde belirtilen hakların uygulanacağını beyan etmiştir. (Aydın 2011: 26-27)

Slovenya, 1991'de bağımsızlığını ilân eden ilk Yugoslavya ülkesidir. Ülkedeki nüfusun büyük kısmını Slovenlerin oluşturduğu Slovenya, Balkan Yarımadasındaki en katışıksız, yani azınlık nüfusun en az olduğu ülkedir. Nüfusun % 90'ını Slovenler; geri kalanını ise küçük gruplar hâlinde Macar, İtalyan, Sırp ve Boşnaklar oluşturur. Ülkenin resmî dili Slovence'dir. Bu dil Slavik özellikler taşımakla birlikte Sırpça, Hırvatça, Boşnakça ve Karadağcadan önemli farklılıklar gösterir. İtalyan ve Macar azınlıklarının yaşadığı bölgelerde İtalyanca ve Macarca da resmî dil

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

olarak kabul edilir. Anayasa'nın 11. maddesinde bu hak belirtilmiştir. 1 Mayıs 2004'te Avrupa Birliği'ne katılan Slovenya, azınlıklar ve dillerinin isimlerini anayasasında belirten tek ülkedir.

KOSOVA

Kosova Anayasası'nda dille ilgili maddelerin sayısı diğer anayasalara göre oldukça çoktur. Avrupa Birliği'nin danışmanlığı altında hazırlanmış Kosova Anayasası Kopenhag kriterlerinin ruhuna uygun olarak azınlık haklarını öne çıkarması bakımından dikkati çekmektedir. Anayasanın dille ilgili hükümleri şu şekildedir: 5. maddenin 1. ve 2. fıkralarında Kosova'da konuşulan dillerin resmi ve yerel kullanımı belirlenmiştir. 1. Kosova Cumhuriyeti resmi dilleri Arnavutça ve Sırpçadır. 2. Türkçe, Boşnakça ve Romca belediyeler seviyesinde resmi statüye sahiptir veya yasaya uygun şekilde her hangi bir seviyede resmi kullanımda olacaklardır. Anayasa'nın 24, 29 ve 30. maddelerinin değişik fıkralarında yargısal alanda dil kullanımına özgürlükler temelinde yer verilmiştir. 24. maddenin 2. fıkrası "Hiç kimseye ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş veya milli köken, sosyal sınıf, bir topluluğa olan bağlılık, mülk, ekonomik ve sosyal durum, cinsel tercih, doğum, özürü veya başka herhangi bir statüden dolayı ayırım yapılamaz." şeklindedir. 29. maddenin 2. fıkrasında "Özgürlükten yoksun bırakılan herkese, kendi anlayacağı dilde, özgürlükten yoksun bırakılmasının nedenleri bildirilmelidir." denilmektedir. 30. maddenin 1. ve 4. fıkralarına göre ceza gerektiren suçlarla suçlanan herkes, aşağıdaki asgari haklara sahiptir:(1) "Kendi anladığı dilde, kendine yönelik suçlamanın türü ve nedeni hakkında bilgilendirilme;" (4) "Yargılamanın yapıldığı dili anlamadığı veya konuşmadığı durumlarda, ücretsiz tercüme desteğine sahip olma;" şeklinde belirlenerek anayasasal hakka dönüştürülmüştür. Anayasa'nın 57. maddesi dilsel ve diğer toplulukların özel haklarını " Herhangi bir ulusal veya etnik, dilsel veya dini gruba (topluluk) mensup olup Kosova Cumhuriyetinde geleneksel olarak bulunan mukimler, bu Anayasa'nın II. kısmında belirlenen temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra, bu Anayasayla belirlenen özel haklara da sahip olacaklardır." cümlelerinde dile getirilmiştir. 58. maddenin 3 fıkrasıyla devletin dilsel ve diğer haklar karşısındaki sorumlulukları belirlenmiştir: 1. Kosova Cumhuriyeti, toplulukların ve topluluk mensuplarının kendi kimliklerini koruma, güvenceye bağlama ve geliştirme için gerekli koşulları sağlar. Hükümet, mali yardımlar dâhil, topluluk ve topluluk mensuplarının kültürel girişimlerini ayrıca destekleyecektir. 2. Kosova Cumhuriyeti, hoşgörü ve diyalog havasını teşvik edecek, topluluklar arasında barışmayı destekleyecek ve Avrupa Konseyi Ulusal Topluluklar Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Bildirgesi ile belirlenen standartlara saygı gösterecektir. 3. Kosova Cumhuriyeti, milli, etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kimliklerinden dolayı tehdit veya ayrımcılık, düşmanlık veya şiddete maruz kalabilecek kişilerin korunması için, tüm gerekleri önlemleri alacaktır.

Kosova'da Yaşayan Topluluk ve Topluluk Mensuplarının Hakları Anayasa'nın 59. maddesinin değişik fıkralarında anayasal teninat altına alınmıştır: Buna göre topluluk mensupları bireysel veya topluluk olarak: (1) kültürlerini beyan etme ve geliştirme ve kimliklerinin öz niteliklerini yani din, dil, gelenek ve kültürlerini koruma; (2) kendi tercihlerine göre Kosova Cumhuriyeti resmi dillerinden birinde, devlet okullarının her seviyesinde öğrenim görme; (3) yasalarla belirlendiği ölçüde kendi dillerinde ilk ve ortaöğretim seviyesinde öğrenim görme. Bu amaca yönelik kurulacak sınıf şubeleri veya ayrı okullar için gerekli sayı sınırı, sıradan eğitim kurumları için belirlenenden daha düşük olacaktır; (5) özel ve kamusal yaşamda dillerini ve yazılarını özgürce kullanma; (6) ilgili alanlarda nüfusun yeterli bir kısmını temsil ettikleri yerlerde, yasalara uygun şekilde belediye otoriteleri veya merkezi yönetimin yerel ofisleriyle olan ilişkilerinde dillerini ve yazılarını kullanma; (8) kişi isimlerini, kendi dillerinde yazıldığı asıl şekliyle kayıt ettirme ve zorla değiştirilmiş isimleri asıl şekline dönüştürme; (9) ilgili bölgenin çok etnikli ve çok dilli yapısını yansıttığı ve duyarlı oldukları yerel isimler, cadde isimleri ve diğer topografya göstergelerine sahip olma; (10) yasa ve uluslararası standartlara uygun şekilde kamusal

Turkish Studies

yayım araçlarına ve kendi dillerinde yayımlara erişim ve bu araçlarda temsil edilme güvencesine sahip olma; (11) yasa ve uluslararası standartlara uygun şekilde kendi dillerinde bilgi sunan basım yayım araçlarını kurma, günlük gazete, kablolu yayım ve elektronik haberleşme için ayrılacak bir frekans bandından yararlanma; Sırpça yayım yapan lisanslı ve tüm Kosova'yı kapsayacak bir televizyon kanalına Kosova'daki Sırp topluluğunun tamamının erişimini sağlamak amacıyla Kosova Cumhuriyeti, bir uluslararası frekans planının sağlanması için tüm gerekli önlemleri alacak. (12) Kosova Cumhuriyeti içerisinde engellenmeden aralarında ilişki kurma ve özellikle ortak etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliğe sahip herhangi bir ülkedeki kişilerle, yasayla uluslararası standartlara uygun şekilde özgürce ilişki kurup, mevcut ilişkileri koruma;

Anayasa'nın 81. maddesine göre aralarında dillerin kullanımı yasasının da olduğu bir çok yasanın onaylanması, değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması için, Meclis üyeleri mevcut ve oy kullanabilenlerin çoğunluğunun oyu ve çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalyelere sahip mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu gereklidir: hükmüyle karara bağlanmıştır.

Fiilen Birleşmiş Milletlerin himayesinde, resmen Sırbistan idaresinde bulunan Kosova, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilân ederek Sırbistan'dan ayrılmıştır. Kosova'yı ilk tanıyan devlet ABD, daha sonra Arnavutluk olmuştur. Türkiye, İngiltere, Almanya ve Afganistan da ülkeyi ilk tanıyanlar arasındadır. Kosova'yı hâlâ Sırbistan'ın özerk bir bölgesi olarak gören Sırbistan ve Rusya ise bu bağımsızlığı tanımayacaklarını duyurmuşlardır.

2 milyonluk nüfusun % 88'ini Arnavutlar, % 8'ini Sırp, geri kalanını ise Türkler, Boşnaklar ve Gorahılar oluşturmaktadır. Fakat çoğunluğu teşkil etmelerine rağmen Arnavutlar, bağımsızlığa kadar ülkede azınlık muamelesi görmüşlerdir.

Sırp ve Arnavutlar, yıllarca aynı toprakları paylaşmalarına rağmen birbirlerine düşman iki toplum gibi yaşamışlardır. Aralarındaki sorunların ana kaynağı, Kosova'nın en eski sakinlerinin kimler olduğu meselesine dayanmaktadır. Bu sebeple taraflar, birbirlerine karşı üstünlük elde etme çabası içinde bulunmuş; dil, din, kültür bakımından da farklı yaşadıkları için aralarında daima bir kopukluk ve soğukluk hâkim olmuştur.

Arnavutlar, köklerinin İlliryyalılara dayandığını ve daha antik dönemlerden itibaren Kosova'da yaşamaya başladıklarını; Sırp'ların bu bölgeye sonradan geldiklerini söylemektedir. Sırp da benzer bir şekilde Kosova'yı kendi toprakları olarak görmektedir. Onlara göre Sırp kimliğini şekillendirmede önemli bir yeri olan kilise ve manastırların en büyükleri Kosova'da inşa edilmiştir. Meselâ Sırp Ortodoks kilisesinin patrikhanesi 1219 yılında Kosova'da yapılmıştır. Dolayısıyla bu bölgenin gerçek sahipleri Sırp'lardır (Türbedar 2007: 80).

Ülkede resmî olarak konuşulan diller Arnavutça ve Sırpçadır. Yerel dil olarak kabul edilen Türkçe, sadece Prizren Belediyesinde resmî dil statüsüne sahiptir. Burada yaşayan etnik grupların dile ilgili hakları 2007 yılında hazırlanan *Kosova Statüsü Genel Anlaşma Önergesi* ile belirlenmiştir. Buna göre Kosova'da Sırpça ve Arnavutça resmî dil olarak tanınacak; ülkede yaşayan herkes hiçbir ayrılık gözetilmeksizin yasalar önünde eşit haklara sahip olacak; ulusal ve etnik azınlıkların kültür, dil, din ve kimliklerinin korunması garanti altına alınacak; topluluklar, temsil etme ve edilme haklarına sahip olacak; kendi eğitim kurumlarını oluşturabilecek; dillerini, yazılarını ve alfabelerini özgürce kullanabileceklerdir.

Türkler bugün Prizren Mamuşa, Priştine, Gilan, Dohırçan, Mitroviça ve Vıçitırn gibi yerleşim merkezlerinde toplam 11 ilköğretim okulunda ve 6 lise ile Priştine Üniversitesinde eğitim görmektedirler. Ayrıca Türkler için yayım organları da bulunmaktadır. Meselâ haftalık Tan Gazetesi ile Türk Demokratik Birliğine ait Sesimiz Gazetesi; Çevren, Çığ, Kuş, Bay, İnci dergileri; günde yarım saat haber yayımı yapan Priştine Televizyonu ve yerel radyolar bulunmaktadır. Kosova

ve Sancak Türkleri, Balkanlardaki diğer Türk toplulukları gibi dil ve kültürlerine bağlı kalmaya çalışmakta; Türkiye'ye bağlılıklarını sürdürmektedirler. Kosova'da yaşayan Türklerin çoğu eski Yugoslavya dönemindeki haklarından daha geride olduklarını düşünmektedirler. Dinsel bakımdan aynı inancı paylaşan Arnavut çoğunluğun arasında dillerini kaybetmenin daha kolay olacağını ileri süren Türk toplumu temsilcileri Türkçenin resmi dil statüsünde olmasını talep etmektedirler. Din birlikteliğinin asimilasyonu hızlandıracağını belirten KDTP Prizren Şube Başkanı Orhan Lopar "Kosova'da Türkçeyi yaşatmak için gerekirse savaşırız" demektedir. Biz Kosovalı Türklerin burada inandığımız mücadelesini verdiğimiz bir davamız var. Kosova'da Türkçeyi yaşatmak için gerekirse savaşacağız. Bizi Sırp'lardan ayıran çizgi dilimiz ve dinimizin farklı olmasıdır. Ancak Arnavutlardan ayıran çizgide sadece dil farklılığı var din aynı. Bizim dilimiz ortadan kalkarsa ilerde bizim Arnavut'tan hiçbir farkımız olmayacak. (Tokmak, 2010:30) Kosova'da savaşın ardından bölgedeki Türklerin en önemli mücadelesi, 1974 Kosova Anayasası'ndan kaynaklanan Türkçenin resmi dil olarak kabul edilmesidir. Bu mücadele sonuçsuz kalmamış ve 22 Eylül 2006 tarihinde mecliste 59 kabul, 7 red, 3 çekimsiz oyla Prizren'de Arnavutça ve Sırpça ile birlikte Türkçe de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki tek bir Sırp'ın bulunmadığı yerlerde Sırpça resmi dil olarak kabul edilmesine rağmen birçok Türk'ün yaşadığı bölgelerde Türkçe resmi dil olarak kullanılamamaktadır.

Yapılan gözlemler ve görüşmeler neticesinde İpek, Nobırda, Yanova ve Dobruçan gibi belediyelerde henüz Türkçenin resmîyetinin onaylanmadığı, Vuçitrin Belediyesi'nde Türkçenin resmîyeti onaylanmış olmasına rağmen Türkçenin resmi dil olarak kullanımına dair her hangi bir girişimin olmadığı, hala yerel kurum tabelalarında, belgeler ve yol işaretlerinde Türkçeye yer verilmediği, yerel kurumlarda Türkçe tercümanların istihdam edilmediği, aynı durumun Mitroviça Belediyesi'nde de geçerli olduğu, Gilan Belediyesi'nde vergi faturaları ve belediye mührü dışında Türkçenin kullanılmadığı, hiçbir belgenin Türkçe olarak verilmediği sadece belediye tabelasında Türkçe dahil dört dilin yer aldığı anlaşılmıştır.

Başkent Priştine Belediyesi'nde ise Türkçe resmi dil olarak kabul edilmesine rağmen henüz Belediye müdürlüklerinin ve evraklarının logo ve mühürlerinde, kamusal alanlardaki tabela ve işaretlerde, cadde ve sokak isimlerinde Türkçenin kullanılmadığı görülmektedir

Prizren'de ise Bağımsızlık öncesinde Belediye kurum ve faaliyetlerinde yer verilen Türkçe kullanımının bağımsızlık sonrasında akamete uğradığı ifade edilmektedir. Anayasa Mahkemesi kararına rağmen yaşanan Belediye Logosu ile ilgili kriz yeni yönetimin Türkçenin kullanımı ile ilgili isteksizliğini ifade etmektedir. Kosova'da Türkçenin uygulamada da etkili bir biçimde kullanıldığı tek belediye Türk nüfusun yoğun bir biçimde yaşadığı Mamuşa Belediyesi'dir.

Tarihi süreç içinde Kosova Türk kimliğinin en önemli ifade biçimi olan Türkçenin kullanımı ile ilgili yasal çerçevenin zaman içinde aşındığı, Kosova savaşı, UNMIK yönetimi ve bağımsızlık sonrası yasal düzenlemelerin Yugoslavya döneminin oldukça gerisinde kaldığı, hali hazırda yasalar çerçevesinde tanınan hakların ise uygulamada etkin bir biçimde ifadesini bulamadığı tespit edilmiştir. Söz konusu sıkıntılar aynı zamanda Türkçe eğitim ve basın yayın alanında da devam etmektedir. (Oruç 2011:182)

BOSNA HERSEK

Anayasa'nın 65. Maddesine göre Bosna Hersek Federasyonu'nun resmi dilleri Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçadır. Resmi alfabe olarak Latin ve Kiril eşit statüdedir. Diğer diller iletişim ve eğitim aracı olarak kullanılabilir. Kiril alfabesi Sırp'lar için Anayasa'ya konulmuştur. Hırvatlar ve Boşnaklar Latin alfabesini kullanırlar.

Turkish Studies

Bosna Hersek, 1992 yılında bağımsızlığını ilân etmesine rağmen ülkedeki Sırp tarafından tanınmamış ve bu durum, 1995 yılına kadar sürecek bir savaşa yol açmıştır. Fakat savaş sonunda imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile bağımsızlık, resmen ilân edilmiştir. Ülkede üç ayrı ulus; üç ayrı dinin etkisi hüküm sürmektedir. Bunlar Ortodoks Sırp, Müslüman Boşnaklar ve Katolik Hırvatlardır.

Ancak bu üç millet de ülkede çoğunluk konumunda değildir. Dolayısıyla her halk, kendi azınlık psikolojisini yaşamaktadır. Hırvat ve Sırp, Hırvatistan ve Sırbistan'daki soydaşlarından ayrı olma, Müslüman toplum ise diğer iki toplum arasında yalnız kalma ve kuşatılmışlık psikolojisi içindedir. Meselâ duvarlara biz "Kızılderili değiliz!" diye yazan Mostarlı Hırvat'ın hareketi, bu psikolojinin bir göstergesidir (Eker 2006: 74).

Ülkede, etnik kimlik göz önünde tutulmadan bütün halka "Bosnalı" denmektedir. Ancak Yugoslavya döneminde sadece Müslüman Slavları ifade etmek için "Boşnak" kelimesi kullanılmıştır. Dolayısıyla Sırp ve Hırvatların çoğu, Müslümanları çağrıştırdığı için "Bosnalı" adını kabul etmemektedirler. Sancak Müslümanları ise farklı bir coğrafyada yaşamalarına rağmen kendilerini Boşnak olarak adlandırmaktadırlar.

Dil, aynı zamanda Eski Yugoslavya'nın da resmî dili olan Sırp-Hırvatça adını taşıyarak, parçalanmanın ardından Sırpça, Hırvatça ve Boşnakça olmak üzere üçe ayrılmıştır. Sırp, bu dillerin üçünü de Sırpçanın birer ağızı olarak kabul etmektedir.

Boşnakçada çok sayıda Türkçe kelime ve ifade kalıbı bulunmaktadır. Bu durum, Boşnakların Müslüman olmalarıyla ve Türklerin uzun yıllar bu topraklarda hakimiyet sürmeleriyle ilgilidir. Ülkedeki Boşnaklar, genelde Latin ve nadir olarak da Kiril alfabesini kullanırlar. Dinî alanda Arap alfabesi hâlâ işlevseldir. Sırp alfabesi Kiril'dir; Hırvatlar ise Latin harfleri ile yazmaktadırlar. Fakat bu dillerin ve alfabelerin kullanımı, resmî olarak eşit statüdedir.

Boşnakçanın adlandırılması Sırp ve Hırvatlarla Boşnakları çoğu zaman karşı karşıya getirmiştir. Boşnaklar bütün Bosna'da aynı dilin konuşulduğunu, dolayısıyla ülkenin bir bütün olduğunu anlatmak için dillerine "Bosanski" (Bosnaca) diyorlar. Hırvatlar ise buna karşı çıkıp Boşnakçayı "Boşnački" (Boşnakça) olarak adlandırıyorlar. Hırvatların karşı çıkışının altında Bosna'daki Hırvatların Bosanski adı altında Boşnaklarla aynı dili konuştuğuna reddiye bulunmaktadır. Hırvatlar kendi dillerini tavizsiz Hırvatça olarak adlandırınca, Boşnakların dilinin de Boşnakça olması gerektiğini söylüyorlar. Bu konuda taraflar taraflar bazen büyük tartışmaların içine giriyorlar. Mesela çok küçük bir olayda Mostar'da bulunan AGİT'in basın kurulu bir Hırvat'a uyup resmi açıklamasında Boşnak dilini "Boşnački" şeklinde ifade edince Boşnak tarafı kıyameti kopardı. Ülkede dil meselesi dört yıl süren savaş sonunda Bosna'nın iki yönetim bölümünden, Sırp Cumhuriyeti ve Boşnak-Hırvat Federasyonu'ndan oluşan bir devlet haline gelmesiyle nispeten çözümlenmiş görünüyor. Sırp Cumhuriyeti Anayasası'nda resmi dil Sırpça, Federasyon Anayasası'nda Boşnakça ve Hırvatça olarak geçiyor. Bunların üzerinde olan Bosna Anayasası'nda dolayısıyla iki birimin anayasası da tanınarak, her üç dil resmi kabul ediliyor. Böylece tüm vatandaşları ağız ve vurgu olarak birbiriyle aynı dili (Bosanski) konuşan ve insanların konuşmasından milli kimliği anlaşılmayan ülkede tüm resmi işlemler birbirinin aynı ve kopyası üç dil üzerinden yapılmak durumunda bulunuyor. (Karatay 1999: 294)

Eğer Yugoslavya parçalanmasaydı, 1974 Anayasası'nda yer alan "Sırpça-Hırvatça" çerçevesi içinde Boşnakça formülü başarılı olabilirdi. Ama Hırvatistan'ın 1991'de Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesi kendi dilinin "Batı Varyantı" gelişmesine ve Hırvatça olarak konuşulmasına olanak sağladı. Bu beklenmedik durum kendi dilleri olarak Sırpçayı kullanan Yugoslavya'daki Sırp toplulukların tepkisine yol açtı. 1992'ye gelindiğinde, Bosna Hersek de bağımsızlığını ilan etmesi, onlar için de yeni bir resmî dil ihtiyacının doğmasına neden oldu, bu

nedenle Sırpça-Hırvatça konsepti terk edildi, artık ne Sırpça ne de Sırpça-Hırvatça bu ülkeler için uygundu. Bosna'nın konuşabileceği tek bir dil vardı artık, o da Boşnakça

Bosna Hersek Anayasası 1995 Dayton Barış Anlaşması'nın bir ürünüdür. Bu anlaşmada resmi dillerden söz edilmemiştir, fakat bu önemli konu hem anayasalarda hem de kamu da fazlasıyla ele alınmıştır. Bosna Hersek Federasyonunun orijinal Anayasası'nın 1. maddesinde (Dayton 1995), Federasyonun resmi dilinin Boşnakça ve Hırvatça olacağı resmi metinlerde ise Latince alfabenin kullanılacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle başlarda federasyon içinde Sırp diline karşılık oluşturmak için herhangi bir şeyin yapılmasına gerek olmadığı öngörülmekteydi. İfade tarzı aynı zamanda anlaşmada dille ilgili konularda bir eksikliği işaret ediyordu, federasyonun Hırvat unsuru Boşnakça ifadesini kabul etmekte pek istekli değildi, ama 29 Mart 2002'de anayasada bir değişiklik yapıldı ve yukarıda sözü edilen madde "Bosna Hersek Federasyonunun resmi dilleri: Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça olacak, resmi metinlerde Latin ve Kiril alfabeleri kullanılacaktır" şeklinde oluştu. 1995 Dayton, Sırp Cumhuriyeti Anayasası sadece Sırpsanın resmi dil olarak kullanılmasına izin verdi. "Latin alfabesi kanun maddesinde belirtildiği gibi kullanılsa da, Cumhuriyet içinde ijekavian Sırpça, ekavian diyalekti ve Kiril alfabesi kullanılacaktır" ifadesine yer verildi.

Aslında, 1992'den Dayton'a kadar uzanan süreçte, ijekavian'ın kullanımı "Batı Varyantı" önerisiyle beraber pek de hoş karşılanmamıştı (örneğin Hırvatça), bu nedenle Dayton'daki ifade tarzı aslında bir rahatlamayı da beraberinde getirdi. Yine de, Dayton sonrası Sırp Cumhuriyetinin tek resmi dili Sırpçaydı. Bu durum 2004'de Anayasa'nın LXXI. maddesinde yapılan bir değişiklikle sona erdi. Bu değişiklikte, "Sırp Cumhuriyetinin resmi dilleri: Sırpların Dili, Boşnakların dili ve Hırvatların dilidir. Resmi yazı da Kiril ve Latin Alfabesi kullanılacak" deniyordu. Dayton'a ek olarak, 2004'de yapılan bu değişiklikle üç resmi dil ve iki alfabenin kullanılması anayasal güvence altına alındı. Ancak unutulmamalıdır ki, dillerin isimleri bu değişiklikte yer almamıştı. Sırp toplumu kendi toplumu için "Boşnakça" gibi terimlerin kullanılmasına sıcak bakmıyor, Hırvatça Boşnakça olarak bu dillerin kendi toplulukları içinde konuşulmasını tercih ediyordu. Bu nedenle özünde yanıtlanması gereken soru bu dil için uygun ifadesin "Bosnalı" mı yoksa "Boşnakça" ifadesinin çok daha uygun olup olmadığı mı şeklindedir, çünkü özünde bu dili konuşan Boşnak halkıydı. "Bosnalı" terimi (bosanski) orijinalinde doğrudan Slavik toponym Bosna'dan gelmektedir. "Bosniak" terimi (isim=Bošnjak / sıfat = bošnjački) Bosna'da yaşayanları ifade eder ve daha etnik bir karaktere sahiptir. Bu nedenledir ki Sırp ve Hırvat halkları hem içeride hem de dışarıda dil etiketi olarak Boşnakçayı desteklemişler ve Boşnakçanın çok daha kapsamlı olacağını öne sürmüşlerdir. İstatistiksel olarak bakıldığında Bosna Hersek nüfusunun yüzde ellisi Boşnak olduğundan, dil etiketi olarak neden Boşnakçanın tercih edildiğinin nedenini de açıklamaktadır. 19. yüzyılda Bosanski daha net daha belirgin olarak kullanılsa da, tarihe dayanarak bu ikilem çözülmeye çalışılırsa, her iki terimin de aslında tarihte aynı şekilde kullanıldığı görülecektir. Son yıllarda Boşnakça resmi dil olarak özellikle uygulamada Bosna Hersek'in sınırlarını aşan bir gelişme göstermiştir. Novi Pazar kasabası civarında, Boşnak nüfusun yoğun olduğu Sırbistan'ın Sancak bölgesinde, Boşnak dili Şubat 2005'den bu yana ilkokullarda okutulmaktadır. Bu önemli gelişme Sırp ve Boşnak dillerinin birbirinden ayrı yönlerini ortaya koymaktadır. Yine de son zamanlarda, Haziran 2006'da, Arnavutluk Eğitim ve Bilim Bakanlığı Boşnakçanın yabancı dil olarak Durres kırsalında Borake köyünde yabancı dil olarak öğretileceğini ilan etti.

Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) Sırpça, Hırvatça ve Boşnakçayı ayrı diller olarak tanımaktadır, tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Coğrafi İsimler (BGN) veya Birleşik Krallık Daimi Komitesi Coğrafi İsimlerinde (PCGN) yaptığı gibi. Boşnakça 1992'den beri gerçekten inanılmaz bir gelişim gösterdi, eğer siyasi bir yönlendirme ve destek, ahlamiyado geleneğinden gelmek gibi tarihsellik veya ne dersiniz deyin algılanamaz bir dil olsaydı bu

Turkish Studies

gelişimin yaşanması imkansız olurdu. Şu anda sadece Bosna'nın resmi dili değil, aynı zamanda ufkunu Sırbistan ve Arnavutluğa doğru da genişletiyor.

Sosyolojik bir kavram olarak çok ırklı toplum var olan farklı etnik gruplar ve birbirleriyle ilişkilerini incelese de, yasal olarak, "çok ırklı bir devlet" etnik çeşitliliği nüfus olarak tanımak zorundadır. Ancak, bu anayasal sistemin genel yönelimine bağlıdır, yani bu tanıma ifadesinin etnik nüfusu teminat altına alıp almayacağı, koruyup korumayacağı, hatta destekleyip desteklemeyeceği anayasalardaki maddelerle belirlenir: Klasik liberal anayasal anlayışa göre, sadece bireysel haklar tanınabilir; Bu tür sistemlerde, azınlık grubunun üyeleri aynı şekilde, dil kullanımı, dini veya siyasi katılım gibi başka haklara da sahip olabilirler. Çok ırklı bir sistemin kendine has özelliği, sosyal veya demografik konum itibarıyla bağımsız olmaları ve bunun yasal bir zemine dayanmasıdır.

Ana başlık altında askeri ve çeşitli toplumsal konularda Uluslararası Barış Anlaşması için komşuların araya girmesi ve Uluslararası toplumun baskısı son derece önemli olsa da, Bosna vatandaşlarına bu anlamda herhangi bir müdahale olmamıştır. Bu yeniden yapılanma ve normalleşme için temel olmasına rağmen, "Dayton Anayasası" hiç bir zaman Bosna Hersek nüfusu tarafından onaylanmamıştır; hatta şu anda, yerel dilde resmi versiyonunun İngilizcesi bile mevcut değildir. Anayasanın bu mevcut şartlarına bakıldığında, nüfus veya politikacılar tarafından kabul görmemesinde şaşılacak bir şey yoktur. (Language Evolution in Bosnia 2006:10-11)

SIRBİSTAN

Sırbistan Anayasası'nın 8. maddesinde ülkenin resmi dili Sırp-Hırvat dili ve yazısı Kiril alfabesi olarak belirlenmiştir. Latin alfabesinin kullanımı kanunla belirlenir. Ulusal azınlıklar yaşadıkları bölgelerde kendi dillerini ve alfabelerini kullanırlar.

32. maddede ulusal azınlık ve diğer ulusların kendi dillerinde eğitim hakkı olduğu vurgulanır. 49. maddede kişinin dilini ve yazısını kullanma özgürlüğü güvence altına alınacaktır denilmektedir. 123. maddede ulusal azınlıkların mahkemelerde kendi dilinde savunma yapması belirtilmiştir.

Sırbistan'da azınlıkların durumu 2006 yılında kabul edilen Anayasa'da belirlenmiştir: Azınlıkların özgürlüklerinin ve haklarının korunması hakkındaki kanunu (2002), resmi dilin ve alfabenin kullanılması hakkında kanun, Eğitim sistemi ve geliştirilmesi hakkındaki kanun bunlardan bir kaçını oluşturur (2002/6/7). Ayrıca, Sırbistan'ın Hırvatistan, Makedonya, Macaristan ve Romanya ile azınlıkların korunmasına ilişkin ikili anlaşmaları vardır. Bu anlaşma ulusal azınlıkların durumuyla ilgili olarak bütün yasal faaliyetlerle de ilgilidir.

2006 Sırp Cumhuriyeti Anayasası azınlıkların korunması politikalarının oluşturulması, kimliklerinin ve entegrasyonlarının teminat altına alınması ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması açısından bir temel oluşturmuştur. Bu anayasa belgesindeki farklı maddeler insan ve azınlık haklarının garanti altına alınmasına vurgu yapmaktadır. Bu nedenle anayasa vatandaşların eşitliği, ulusal kimliğin özgür bir şekilde ifade edilmesi, ayrımcılığın yasaklanması, ırkçılığın, kin ve nefretin teşvik edilmesinin yasaklanması, azınlıkların diğer farklı kolektif haklarının tanınması (bilgilendirme, kültür, eğitim, resmi dilin kullanılması), özerk yönetim hakkı, hoşgörünün geliştirilmesi, pozitif ayrımcılığa karşı önlemler, kazanılmış haklar, kamu işlerinde eşit haklar, özerk bölgelerin yönetiminde söz sahibi olma ve azınlıkların haklarını koruma, asimilasyonun yasaklanması, başka ülkelerden vatandaşlarla iş birliği, ve bütün bu hakların teminat altına alınıp uygulanması yine bu anayasada yer alan önemli konu başlıklarıdır.

Bu anayasaya göre, bütün vatandaşlar ırkına, cinsiyetine, doğumuna, diline, ulusal kimliklerine, siyasi, dini ve diğer inançlarına bakılmaksızın kanun önünde eşittir. Yine, Anayasa maddelerinden birine göre, her türlü ırkçı provokasyon, ulusal, dinsel ve diğer hoşgörüsüzlükler

kanunla cezalandırılır. Ayrıca, farklılıklara saygı, eğitim, kültür ve hoşgörü, etnik gruplar arası diyalog anlayışı ve insanlar arasında işbirliği ruhunun kamu alanlarında teşvik edilmesi de bu anayasada yer almıştır. Yine de, Sırbistan Cumhuriyetinin bütün vatandaşlarıyla demokratik bir devlet olduğunu ifade eden 1990 Anayasası'nın aksine, bu anayasada sivil devlet kavramı, Sırbistan Halk Devleti olarak değişti. Bunun yanı sıra, Sırpça dili ve Kiril alfabesinin kullanılması konusunda ısrar edilmiş, azınlıkların hakları özel kanunlarla düzenlenmiştir.

Vojvodina'da kullanılan yedi resmi dil vardır (Sırpça, Hırvatça, Romence, Rutence, Macarca, Slovakça ve Çekce), Sırbistan'da ise bu rakam dördtür (Sırpça, Boşnakça, Arnavutça ve Bulgarca.

Eğitim ve Terbiye Sisteminin Temelleri Hakkında Kanun(2004) eğitimin amacının sivil ve ulusal bilinci geliştirmekle birlikte Sırbistan gelenek ve kültürünü geliştirmek, aynı şekilde azınlık gelenek ve kültürünün de geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Azınlıklar hem kendi dillerinde veya her iki dilde eğitim yapma hakkına sahiptir. Eğitim dili olarak Sırpçayı seçmeleri kendi ulusal dil ve kültürlerini de konu olarak öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu kanun azınlık dilinde eğitim yapılabilmesi için sınıftaki öğrenci sayısının ne kadar olması gerektiğini de belirlemiştir, bu öğrenci sayısı en az 15'tir, ancak bakanlığın izniyle, daha da az olma imkanı olabilmektedir. Kanun Sırp dilinin de öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu kanuna istinaden bakıldığında Vojvodina'nın çok daha fazla başarıları olduğu görülür. (Gojkovic2009:4-7)

2006'da Sırbistan Cumhuriyeti azınlık dilleri olarak (diğerleri arasında) Boşnakça ve Hırvatça dillerini tanıdı. Yeni sınırlar yeni iç ve dış grupların oluşmasını sağladı. Sancak bölgesindeki Müslüman Slavlar Yugoslavya'da Müslüman Ulusal bir grup olarak belirlenmiş ve şu anda Boşnak olarak tanımlanmaktadırlar. Sırbistan Boşnakçayı azınlık dili olarak tanımıştır, ama Sırp ve Boşnaklar arasındaki sınır giderek büyümektedir, Sırbistan'daki Boşnaklar olarak dil ve kültürel açıdan yol gösterici olarak Sarajevo görülmekte ve Boşnakçanın dil özellikleri bu bölgede ikonlaştırılmakta yani sembolleştirilmektedir. Kuzey Kosova: Sırp hem dilsel hem de siyasi olarak Kosova sınırının yasa dışı olduğunu iddia ettikleri için erasure ideolojisini benimsemişlerdir. Kosovalı Arnavutlar ve Sırp arasında sınır siyasi bir sınır olarak görülmesi de, Kuzey Kosova'ya kadar uzanmaktadır (örneğin, Mitrovica). Kosova'da kalan Sırp azınlık olarak kabul edilmekte ve Kosova Anayasası tarafından korunmaktadırlar; ancak Kosova devletinde sembolik olarak yer almaktadırlar. Güney Sırbistan/Doğu Kosova: Sırbistan sürekli olarak etnik gerilime sahne oldu. Sırbistan Arnavutçayı bir azınlık dili olarak tanıırken, Arnavutlar Sırp dilini kabullenmekte hiç de istekli değillerdi ve bölgede özerklik için lobi faaliyetlerine başladılar. (Greenberg 2010)

Sırbistan'da dil üzerinden yürütülen milliyetçilik 19. yüzyılda başlamıştır. Dilbilimci V. Karadžić Alman romantizminin izinden giderek linguistik alanda Sırp kimliğinin temellerini atmıştır. Dönemin Tuna kuşağında yaşayan hali vakti yerinde Sırp orta sınıfının benimsediği ağıdalı Slavo-Sırp edebi dili yerine Sırp kitlelerinin doğal lehçesi olan Stokavçayı hakim kılmak için çalışmıştır. Daha sonra da ifade edileceği gibi Stokavçayı konuşan herkes Sırp, Sırp olmalıydı. Bu Katolik Hırvatları ve Bosnalı Müslümanların da Sırplaştırılmasını savunan modern bir Sırp ulusçu ideolojisinin kaynaklarından biri haline geldi. Bütün güney Slavlarının birleştirilmesi fikri Garaşinin planından itibaren 1941 yılına kadar Sırp arasında etkili bir ideolojik vurgu olarak varlığını sürdürdü. Hırvat, Boşnak ve hatta Bulgar topraklarını da birleştirmeyi hedefleyen "Büyük Sırbistan" fikri bu kaynaktan beslenmiştir.

3 Haziran 2006'da Sırbistan-Karadağ birliğinin resmen sona ermesiyle tek başına bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Nüfusunun % 82'si Sırp'tır; geri kalan %18'lik kısım ise Macar, Boşnak, Roman ve diğer azınlıklardan oluşmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Eski Yugoslavya Federasyonunun en geniş ulusunu oluşturan Sırp, bugün Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova başta olmak üzere Balkanlarda yaygın olarak yaşayan bir topluluktur.

Ülkenin resmî dili, Slav dillerinin güney koluna mensup olan Sırpçadır. Anayasa'nın 8. maddesinde bu dile ilgili şöyle bir tanımlama yapılmaktadır: "Sırp linguistik vurgularını ekav ve ijekav olarak temsil eden dile Sırp dili denir." Sırpça konuşanların büyük çoğunluğu Sırbistan dışında Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'da yaşamaktadır. Hem Kiril, hem de Latin alfabesinin kullanıldığı bu dilde her ses için bir harf seçilmiştir; bu yüzden de yazıldığı gibi okunan bir dildir.

Sırbistan'ın en önemli sorunlarından birisini, uzun zamana kadar Kosova sorunu teşkil etmekteydi. Bu sorun, Sırp'ların büyük tepkisine yol açmış olsa da Kosova'nın bağımsızlık ilânıyla şu an için son şeklini almış görünmektedir. Böylece iki özerk bölgesinden birini kaybeden Sırbistan'ın elinde sadece Voyvodina kalmıştır.

Osmanlı döneminde Banat olarak bilinen Voyvodina, Sırbistan'da etnik çeşitliliğin en yoğun olduğu bölgedir. 2 milyonluk nüfusun büyük bölümünü Sırp'lar oluştururken; en fazla etnik azınlığı ise Macarlar meydana getirmektedir. Bunlar dışında Ruthenler de bölgede kamuoyu oluşturabilen bir halk topluluğudur. Ancak Voyvodina'daki azınlıklar, özellikle 1990 sonrasında çeşitli baskılarla karşılaşmışlardır. Meselâ 1989'daki anayasa değişikliğiyle dönüşümlü parti ve vilayet meclisi hakları ellerinden alınmış; bölgedeki okullarının sayısı azaltılmış ve kapatılan okulların yerlerine Sırp akademisinin şubeleri açılmış; başta Macarlar olmak üzere devlet kademelerinde görev yapan memurlar görevlerinden alınmıştır. Ayrıca bölgeyi terk etmeye zorlanmışlar; kimi zaman da şiddete maruz kalmışlardır. Hırvatistan ve Bosna'daki savaş sırasında on binlerce gencin silah altına alınması ise özellikle pek çok Macar'ın bölgeden ayrılmasına sebep olmuştur.

HIRVATİSTAN

Hırvatistan Anayasası kültürel özerklik hakkını tanıyan nadir anayasalardan biridir. Dil kullanımı ve hakları ile ilgili hususlar anayasanın değişik maddelerinde karşımıza çıkar. Anayasa'nın 12. Maddesine göre Hırvatistan'da resmî dil Hırvatça, resmî yazı Latin alfabesidir. Lokal birimlerde başka bir dil ve Kiril alfabesi yasal çerçeve içinde Hırvatça ve Latin alfabesiyle birlikte kullanılabilir. Anayasa'nın 15. maddesi ulusal azınlık mensuplarının dil ve alfabelerini kullanmalarını güvence altına almaktadır. 29. maddede mahkemelerde ne ile suçlandığı anladığı dilde kişiye ifade edilir ve mahkemede kullanılan dili anlamadığı takdirde tercüman ihtiyacı karşılanır.

1991 yılında Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilân eden Hırvatistan'da nüfusun büyük çoğunluğunu Hırvatlar oluşturur. Kendi ülkeleri dışında en fazla Bosna-Hersek ve Slovenya'da bulunmaktadır. Ülkenin resmî dili Hırvatçadır. Konuşurları, Hırvatistan başta olmak üzere Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'da yaşamaktadır. Latin alfabesi kullanılmaktadır, ancak bazı azınlık grupları Kiril alfabesi ile de yazmaktadır. Meselâ ülkede azınlık statüsünde bulunan Sırp'lar, alfabelerinden sadece Kiril alfabesi olarak söz etmektedirler.

Eski Hırvat dilini canlandırmak; bu bağlamda yeni kelimeler oluşturmak; Hırvatçayı Boşnakça, Sırpça, Karadağça gibi varyantlarından farklılaştırarak yerel özellikler kazandırmak; bağımsızlık sonrasında Hırvatistan dil politikasının en önemli gündemini teşkil etmektedir. Bunlar, aynı zamanda devlet olmayı simgelemesi bakımından da dikkat çekici çalışmalardır.

Hırvatistan Cumhuriyeti Anayasası Hırvatistan'ın, Hırvatlar ve Hırvat vatandaşı olan diğer azınlıklar tarafından kurulan bir devlet olduğunu ifade eder. Özgür dünya ve Birleşmiş

Milletlerin demokratik standartlarına istinaden uluslararası haklar açısından bütün vatandaşlarına eşit muamele edileceğini teminat altına alır. Anayasa; Hırvat dili ve Latin alfabesinin yanı sıra, diğer diller, Kiril alfabesi ve diğer alfabelerin de resmi olarak kullanılmasını garanti ettiği gibi anayasaya dayanarak bu konuda yasal düzenlemeler yapılabilme yetkisini de vermektedir.

İç siyasette azınlık hakları sorunu ve azınlıkların durumu merkezi Zagreb hükümetinin siyasetinden daha farklı bir şekilde iyileştirildi. Hırvat devletinin oluşmasından itibaren, merkezi otoritenin bu konudaki tutumu uluslararası toplumun baskısına bağlı olarak gelişmiştir. Uzun vadeli, tutarlı ve sistematik bir şekilde azınlıkların korunması politikası ve Avrupa standartlarına uygunluğu bir öncelik olmamıştır. Yerel yönetimler ve otoriteler bu soruna farklı şekillerde yaklaşmışlardır. Bazı bölgelerde ya hiç azınlık grubu yok ya da sayıları çok azdır. Bazı bölgeler de ise büyük ulusal azınlıklar vardır, ama kolektif haklarının oluşması sadece teoride mevcuttur.

Ülkenin 3. büyük şehri olan Rijeka'daki olumlu uygulama hem Hırvatistan hem de azınlıklar için çok önemlidir. Azınlıkların faaliyetlerini desteklemek için üç hedef vardır: Bunlar azınlıkların kimliklerini, kültürlerini, dil ve dinlerini koruma hedefidir. Rijeka'daki yerel yönetim demokratiktir, bir yandan azınlıkların haklarına saygı duyarken diğer yandan Avrupa standartlarına uygun olarak vatandaşlarını desteklemektedir. Etnik azınlıkların ve yerel hükümetin ortak paydası temel ilkeler ışığında sosyal uyuma ve birliğe katkıda bulunmaktır: eşitlik ve ayrımcılık yapmadan anlayış ilkesi geçerlidir.

Hem batılı gözlemcilerin hem de resmi söylemin aksine, 1990'da Yugoslavya'da yapılan özgür seçimlerde milliyetçiliğin anayasallaştırılması demokratik sosyalizm ilkesinin yerini alamadı. Bunun yerine, daha ileri hedeflere ulaşmak için bir geçiş döneminin oluşturulması, anayasal olarak nüfusun haklarının geliştirilmesi işçi sınıfı ve çalışanların haklarının verilmesi ve etnik bir ulus olarak rejimin tanımlanması ilkeleri benimsendi. Bu anlamda, aslında devlet sosyalizminden devlet şovenizmine bir geçişten söz edilebilir. Sosyalizmin "sınıf düşmanı" ifadesinin yerini yerel şovenizm tarafından tanımlanan ulusal düşman ifadesi almış oldu. Beklendiği gibi, bu ulusal düşmanlar öncelikle doğaldır ki çoğunluğun üyesiydiler ve ne kadarının gerçekten azınlık haklarını destekleyeceğini kestirmek son derece zordu. İktidarı ele geçirin, zafer kazanmış milliyetçiler anayasal milliyetçilik sisteminin temellerini atmaya başladılar, bunun anlamı anayasal ve yasal sistemlerin artık azınlığın değil çoğunluğun isteklerine göre oluşmasından başka bir şey değildi. Bu nedenle, örneğin, Hırvatistan Anayasası tam bağımsızlığın elde edilmesi uğruna (1990) Hırvat ulusunun millet olarak nasıl bugünlere geldiğinin tarihsel özetini verir. Bu Anayasa'da tam devlet egemenliği ifadesine yer verilmiş ve bunun vazgeçilemez olduğuna vurgu yapılmıştır. Hırvatistan Cumhuriyeti bir ulus devlet olarak kuruldu. Hırvat halkı, devleti ve azınlıklar bu devletin sınırları içinde yaşayacaktır (Hırvatistan Cumhuriyeti Anayasası, önsöz 1990). Tüm bu metinlerde, "Hırvat Milleti" (Hrvatski narod) etnik olarak belirtilmemiş ve etnik Hırvat terimi bu metinlerden çıkarılmıştır. Egemenliği ön plana çıkararak bu dışlayıcı tanım ülke bayrağındaki amblemlerle de güçlendirilmiş, (11. madde) bununla birlikte resmi dilin Hırvatça olduğu ve latin alfabesinin kullanılacağı ifade edilmiştir. (12.madde), Böylece Sırp diyalekti ve Kiril alfabesinin sadece geleneksel olarak yazıda kullanılmasının da önü açılmıştır. Buna benzer anayasal milliyetçi yaklaşımlar diğer cumhuriyetlerde de görülmektedir.(Hayden 1992a:658-663).

MAKEDONYA

Makedonya'da 1991'de kabul edilen anayasa, daha sonra özellikle Makedon ve Arnavut toplumu arasında ilişkileri düzenleyen 2001 tarihli Ohri Çerçeve Anlaşması ve bu anlaşmaya göre yapılan anayasa değişiklikleri üzerinden Makedonya'nın dil kullanımına ait politikasını takip etmek mümkündür. Makedonya Anayasası, ülkede yaşayan halkların varlığını kabul eden ve haklarını anayasal güvence altında tutan bir metindir. Makedonya Anayasası, "Cumhuriyet, halkların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliklerinin korunacağını garanti eder" demektedir (m.48/2). Azınlıklara

Turkish Studies

ana dilde eğitim hakkını tanıyan Makedonya Anayasası'nın m.48/4 hükümleri, bu hakkın devletin resmi dilinin öğretilmesi ile beraber kullanılacağını belirtmektedir.

Anayasa'nın 3. maddesine göre Makedonya Cumhuriyeti bölünmezdir. Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırları değiştirilemez. Makedonya Cumhuriyeti halkı Makedonya Cumhuriyeti vatandaşdır. Resmî dil Makedoncadır. Anayasa'nın 7. maddesi milliyetlerin yaşadığı yerel yönetim birimlerinde Makedon dili ve onun Kiril alfabesi yanında milliyet dilleri ve alfabelerinin kullanılma şartlarını düzenlemektedir. Bu Madde, milliyet dilinin kullanılabilmesi için milliyetin yerel yönetim biriminde çoğunlukta veya önemli bir sayıda olması gerektiğini belirttiği sonra, bu hakkın kanuna uygun olarak kullanılabileceğini bildirmektedir. 2001 yılında kabul edilen anayasa değişikliğinin V. hükmüne göre, vatandaşların en az %20'sinin kullandığı bir dil de resmî dil olarak kabul edilmektedir. Aynı hükümde farklı etnik mensubiyeti olan vatandaşların kimlik, pasaport ve benzeri evraklarının Makedoncanın yanı sıra kendi ana dilinde yazılmasına da izin verilmektedir. Halkın % 20'sinin kullandığı dilin resmî dil olarak kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılması da kabul edilmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti'nde temel insan hak ve özgürlükleri anayasa ile koruma altında alınmıştır. 8. madde herkesin milli kimliğini açıklama hürriyetine sahip olduğu hükmüne yer verir., Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları hak ve özgürlükleri bakımından dil, din, cinsiyet, ırk, etnik mensubiyet, siyasi tercih ve benzeri konularda ayırım yapılmadan eşittirler. (9.madde) Makedonya'da etnik mensubiyetin serbestçe ifade edilmesi de anayasa ile koruma altına alınmıştır. Bütün milletler kendi etnik mensubiyetlerini koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler. Anadilde eğitim hakkı anayasal bir haktır. Bütün vatandaşlar kendi etnik kimliklerini, örf ve adetlerini koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler. (2001 değişikliği VIII. Hüküm). Bütün etnik grupların dil, din ve kültürel değerleri anayasa ile koruma altına alınmıştır. Hatta etnik gruplar etnik sembollerini de kullanma hakkına sahiptirler. Anadilinde sekiz yıllık ilkokul ve lise eğitimi de anayasal haklardan biridir.

Eğitim ve dil kullanımı açısından Ohri Çerçeve Anlaşması, anayasa ile garanti altına alınan anadilinde eğitimi bir kez daha vurgulamaktadır. Böylece Ohri Çerçeve Anlaşmasında sekiz yıllık ilkokul ve lise eğitiminin anadilinde okuma hakkı olduğu, ama aynı zamanda ülke genelinde eğitim alanında belli standartların kullanılacağı, daha doğrusu genel bir müfredat çerçevesinde eğitim verileceği belirtilmektedir. Diğer yandan Çerçeve Anlaşmasına bağlı olan bir diğer yenilik, Makedonya genelinde % 20'yi oluşturan etnik grubun anadilinde üniversite eğitiminin de belli şartlar altında devlet tarafından desteklenecek olmasıdır. Devlet üniversitelerinde çoğunluk olmayan etnik grupların özel kontenjanlar aracılığıyla üniversitelere kayıt olmaları yani pozitif ayrımcılığa tâbi tutulmaları da bu ilkedeki ifade edilmiştir.

Anlaşmanın içerdiği önemli konulardan biri dil kullanımınıdır. Çünkü dil, kültürün en önemli unsurlarından biridir. Hatta birçok ulusçuluk teorisine göre, ulusun tanımlanmasında değişmeyen somut unsur dildir ve dolayısıyla dil etnik kimliğin temel taşıdır. Ohri Çerçeve Anlaşmasının dil uygulamasının kullanıma geçmesi için yeni dil kullanma yasasının getirilmesi gerekiyordu. 2005 yılında uluslararası baskı sonucu kabul edilen bu yasa, Ohri Çerçeve Anlaşmasının % 20'lik oran doğrultusunda dil kullanma imkanlarının yasal altyapısını sağlamıştır. Dil kullanımında resmî dilin Makedonca olduğu vurgulanmaktadır. Ancak % 20 ve üzeri bir kullanıma sahip dillerin de resmî dil olarak kullanılmasına izin verilmektedir.

Diğer yandan Arnavutlar Arnavutçanın meclis ve hükümet toplantılarında resmî dil olarak kullanımı için çaba harcarken, Gostivar belediyesinde Arnavut belediye başkanı, belediye konsey üyelerinin çoğunluk oyuyla yıllarca resmî dil olarak kullanılma geleneği olan Türkçenin kullanımından kaldırılmasına karar verdi. Ama yapılan çok yönlü baskı sonucu, Türkçe birkaç yıl ara verildikten sonra tekrar resmî dil olarak kullanılmaya başlandı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Ohri Çerçeve Anlaşmasının imzalandığı günden bu yana geçen zamanda yaşananlara bakıldığında anlaşmanın “hakça temsil ilkesinin” pek de hakça olmadığı ortaya çıkıyor. Anlaşmanın her ne kadar Makedonya’daki bütün azınlıklar için geçerli olduğu söylenirse de, bu genel olarak Arnavutlar için düzenlenmiştir. Çünkü anlaşmada genel olarak % 20’lik bir oran dikkate alınmıştır. Bu oran ise 2002 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Makedonya’daki Arnavutların nüfus oranıdır.

20. yy.ın sonlarına kadar Yugoslavya’ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Makedonya, 10 Eylül 1991 yılında bağımsızlığı ilân etmiş ve ilk olarak Türkiye tarafından tanınmış bir ülkedir. Etnik bakımdan bölgenin en karışık ülkesi olan Makedonya, ayrı bir ulus ve kimlik olduğunu kabul etmeyen komşu ülkelere karşı uzun süre mücadele vermek zorunda kalmış; ülkesindeki azınlık nüfus sebebiyle de birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelmiştir. Meselâ bu bağımsızlığa Yunanistan büyük tepki göstermiş, hatta Makedonların Slavlaştırılmış Yunanlar olduklarını öne sürmüştür. Bulgaristan ise bağımsız Makedonya’yı tanıyan ikinci ülke olmasına rağmen Makedonları ayrı bir millet olarak kabul etmemiş; onların aslında Bulgar olduklarını iddia etmiştir (Özönder 2001: 205).

Ülkede konuşulan dil, Makedoncadır. Aslında standart dil olarak başlangıçta Kuzey Makedonya ağızı seçilmiştir; ancak bu ağızın Sırpçaya olan yakınlığı sebebiyle Bitola-Veles varyantlarında karar kılınmıştır. Bulgar edebî diline daha yakın olmasına rağmen Yugoslavya’ya göre bu ağızlar, Bulgarcadan ayrı birer dildi. Çünkü Bulgarca, doğu Bulgar dillerini temel almaktaydı. Ancak bu iddia, Bulgarların şiddetli itirazlarına yol açmış ve Bulgaristan’a göre bir batı Bulgar ağızı olan Makedoncanın kullanımı, iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesine uzun süre engel olmuştur.

Makedonya toprakları üç parçadan oluşmaktadır: Vardar Makedonyası (Kuzey Makedonya olarak da bilinen bu topraklar, bağımsız Makedonya’nın vatanıdır); Ege Makedonyası (Yunanistan’a dahildir.); Pirin Makedonyası (Bulgaristan’a dahildir). Bulgaristan ve Yunanistan, bağımsız Makedonya’nın günün birinde tarihsel sınırlarına ulaşacağı endişesi içindedir ve hatta Yunanistan bu korkunun etkisiyle uzunca bir süre Makedonya’yı tanımak istememiştir. Ancak işin ilginç tarafı, Makedon milliyetçiliğinin bütün Makedonları bir çatı altında toplamak için Pirin ve Ege Makedonyalarında hak iddia etmesi gibi Bulgar ve Yunan milliyetçiliği de Büyük Bulgaristan ve Büyük Yunanistan idealleri doğrultusunda Makedonya’ya açılmak istemektedir. Buna ilâve olarak Sırp’ların da bölgeye “Güney Sırbistan” olarak bakması, sorunları daha da karmaşık hâle getirmektedir (Öztürk 1999: 239).

1974 Yugoslav Anayasası’na göre Makedonya Cumhuriyeti’nin üç kurucu milletinden biri Arnavutlardı. 1991’de Makedonya’nın bağımsızlığını ilân etmesi ile başlayan yeniden yapılanma sürecinde kabul edilen 1991 Anayasası ise, ülkede Makedonlardan sonra en kalabalık grubu oluşturan ve dolayısıyla ikinci kurucu ulus konumunda olmak isteyen Arnavutları tatmin etmemiştir. Arnavutlar, yeni anayasanın kendilerini “azınlık” konumuna getirdiğini ileri sürerek “kurucu millet” statüsünü yeniden kazanmayı, bir Arnavut üniversitesinin açılmasını, devlet organlarında etnik ayrımcılık yapılmamasını, Arnavutçanın resmî dil olarak kabul edilmesini, kamu sektöründeki istihdam olanaklarından eşit şartlarda yararlanmayı, Arnavutça eğitim veren üniversitelerin devlet tarafından finanse edilmesini ve Arnavut bayrağının ve diğer sembollerinin kullanımının serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Makedonlar açısından ise, o yıllarda Arnavutların “kurucu ulus” olarak tanınmaları ve Arnavutçanın resmî bir dil olarak kabul edilmesi söz konusu bile değildi. Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin özerkliği ve eğitimin tüm düzeylerinde Arnavutçanın kullanılması taleplerinin gerçekleşmesi de imkânsız görünüyordu. Makedonlar bu taleplerin ayrılmalara yol açacağını düşünüyorlardı. Ohri Çerçeve Anlaşması, Anayasa’ya Makedonya Cumhuriyeti’nin tüm vatandaşlarına eşit hak ve sorumluluk veren bir devlet olduğu ifadesinin konulmasını, Arnavutçanın ülkede resmî dil olarak kullanılmasını,

Turkish Studies

Makedonlardan farklı dilleri konuşanlara da üniversite eğitimi olanaklarının sağlanmasını, kamu kurumlarında “eşit temsiliyet”in anayasal prensiplerden biri hâline gelmesini ve KLA’nın silahlarının NATO birlikleri tarafından toplanmasını sağlamıştır. Anlaşmada hiçbir etnik grup ayrımı yapılmamış, sadece “Makedonya Vatandaşları” ifadesi kullanılmıştır. (Üçyıldız 2010: 66) Ülkedeki en büyük azınlık grubu Arnavutlar oluşturmaktadır. Ocak 1992’de Arnavutların ülkede özerklik için bir referandum düzenlemeleri Makedonya’nın, bağımsızlık sonrasında ilk ciddi etnik sorununu da Arnavutlarla yaşamasına neden olmuştur. 1995 yılında yasa dışı olarak Tetova Arnavut Üniversitesinin kurulması, Makedonların büyük tepkisine yol açan bir başka olay olmuş; 1997’de Üsküp’te bu üniversitenin resmen açılması ise Arnavut karşıtı gösterilerin yaşanmasına yol açmıştır. Ancak Makedonya yönetimi, 2004 yılında bu üniversiteyi onaylamış ve böylece ana dille eğitime de izin verilmiştir. Ülkedeki Arnavut azınlık, Ohri Anlaşmasının verdiği avantajla, nüfusunun yüzde 20’ye ulaştığı belediyelerde Arnavutçayı Makedoncanın yanında ikinci resmi dil olarak ilan etti. Okullarda kendi dillerini öğretme, oy pusulalarını, seçmen kayıtlarını, nüfus kayıtlarını kendi dillerinde hazırlama ve yerel idarelerde temsil hakkını kazandılar. (Yaşın 2011:362)

Ülkedeki Türkler daha çok Üsküp, Manastır, Gostivar, Kalkandelen, Ohri ve Resne şehirlerinde yaşamaktadır. Buralardaki Türklerin eğitim sorunları da diğer Balkan ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Balkan savaşları ile başlamıştır. Çünkü savaş sonrası Türkiye ile bağlar kopmuş, eğitim ve kültür alanında yardım alamayan Türkler, Türkçe bilmeden öğrenim görmüşlerdir. Ayrıca Türkçe ile eğitim görülebilmesi için belli sayıda öğrenci bulunması şartı da yerine getirilememiştir. Çünkü Türk nüfusun Makedonya’da dağınık olarak bulunması, bu durumu zorlaştırmıştır. Bununla birlikte Temmuz 1992’de kurulan Türk Demokratik Partisi, dil, eğitim ve kamu hakları konusunda Türk azınlığı memnun eden birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Meselâ 2005 yılında Gostivar Belediyesinde Makedonca ve Arnavutçanın yanı sıra Türkçenin de resmî dil olması sağlanmıştır. 2001 yılında yapılan Ohri Çerçeve Anlaşması Makedonya ve Arnavut yetkililer arasında yapılmıştır. Bu görüşmelere Türk, Arnavut, Sırp, Ulah, Torbeş ve diğer azınlıklar dahil edilmemiştir. Her ne kadar anlaşmanın içeriği halkların ortak katılımı, beraberce yasama ve yerel idarelere daha fazla yetki verilmesi şeklinde açıklansa da, daha çok Arnavut çıkarları gözetilerek anlaşmaya varılmıştır. Örnek vermek gerekirse 1996 yılında çıkarılan Yerel Yönetimler Yasasına göre belediyelerde %20’lik nüfusa sahip milliyetlerin, dillerini resmi dil olarak kullanılabilme imkanı verilmiştir. Fakat Ohri Anlaşması sonrasında yapılan değişikliklerle belediyelerin sınırları tekrar belirlenip 123’den 87’ye düşürülünce Türkler %20 sınırının üzerinde oldukları yerlerde bu sınırın altına inmiştir. Aşağı Banitsa Belediyesi’nde Türklerin nüfusu %29.23 iken bu belediyenin Gostivar Belediyesi’ne eklenmesi ile Türkçenin resmi kullanımı ortadan kalkmıştır. Yine Vrapçiste Belediyesi’nde Türklerin nüfusu %36.48 iken bu belediyeye Negotin Belediyesi’nin eklenmesi ile Türklerin belediyedeki nüfusu %12.34’e düşmüştür. Fakat TDP’nin, Arnavutların DUI (Demokratik Bütünleşme Birliği) partisi ile yerel çapta başlattığı işbirliği sayesinde Vrapçiste ve Gostivar Belediyelerinde, Belediye Meclis kararıyla Türkçenin resmi dil olarak kullanılması da kabul edilmiştir. Günümüzde Türkçenin resmi dil olarak kullanıldığı altı belediye vardır. Bunlar; Merkez Jupa, Plasnitsa, Mavrova-Rostuse, Vranestitsa, Vrapçiste ve Gostivar’dır. Yerel belediyelerde %20’nin üzerinde nüfusu olan azınlıkların, resmi dairelerde, kendi anadillerinin kullanılabilmesine imkan verilmesi önemli bir gelişmedir. Fakat Türk toplumunun ülke genelinde dağınık halde yaşaması Türklerin bu hakkı kullanmasını sınırlamaktadır. (Kır 2008:73)

Avarların torunları olarak bilinen Pomaklar, Makedonya’da *Torbeş* diye adlandırılmakta ve Pirin ile Vardar Ovasında yaşamaktadırlar. Makedonya, bunların Müslüman Makedonlar olduğunu iddia etmektedir. Kelimenin kökeni, bazılarına göre “dört-beşler” şeklinde açıklanmaktadır. Kumanlar, Balkanlar’a ilk gelişlerinden Osmanlı sonrasına kadar (hatta günümüze

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

kadar) saflarını dört-beş kez değiştirmeye zorlanmışlar ve bundan dolayı da “dört-beşler” olarak anılmışlardır. *Torbeş* kelimesinin de buradan çıktığı düşünülmektedir. Fakat Osmanlı arşivlerinde bu adlandırma yer almamakta; bunlar aslen *Türkbaş* olarak nitelendirilmektedirler (ayrıntılı bilgi için bkz. Çavuşoğlu 1993; Memişoğlu 1999).

Makedonya’daki önemli bir azınlık topluluğunu da Sırplar oluşturmaktadır. Bu nüfus, başlangıçta Sırbistan ile Makedonya arasında bir sorun teşkil etmekteyken, iki ülkenin Arnavut karşıtlığında birleşmeleri nedeniyle sorun şimdilik askıya alınmıştır (Öztürk 1999: 238).

Etnik Arnavutlar, genellikle en büyük etnik grup oldukları şeklinde bir algı vardır, Etnik Makedonlar, genellikle ülkenin sembolik unsurları içinde yer alırlar. Bunun nedeni Makedon kimliğinin komşuları tarafından pek kabul görmeyişidir "Makedonya Cumhuriyeti", Makedon kilisesi veya Makedon dilinin bağımsızlığı, Makedon ulusunun kimliğiyle ilgili bir çok sorun yaşanmıştır. Bu konuyu ontolojik güven kavramı olarak işlemeye çalıştım, Ontolojik güven kavramı ulus devletlerin güven oluşturma konusunda yaşadıkları sorunları içermektedir, çünkü bu uluslar benlik kavramlarını sürdürmek isterler, bunun yanı sıra siyasi kimlikleri üzerinden daha fazla etkin olup olamayacaklarını sürekli olarak sorgularlar. Burada Mitzen'e itiraz toplumlar için ontolojik güvenliğin, topsal anlaşmazlıklar gibi öz kimlik tartışmalarının siyasi süreçleri baltaladığı, gizlediği yönündedir. Mitzen ana dil üzerinde durmadan, ontolojik güvenlik anlayışının kendi kendine anadile entegre olma ihtiyacından söz ediyor. Örneğin, anlatı olmadan ülkeleri sadece mekansal olarak biliriz, bir fikir olarak değil. Devletlerin varlık nedeni ontolojik güvenliktir çünkü geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe anlatılarla, dilden dile, geçmiş tarihsel olaylarla bugünkü varlık nedenlerini anlayabilirler. Ontolojik güven tarihten gelen bu anlatılanların kendi özünü yansımasıyla ortaya çıkar. Kendine bağlı davranışı anlamak için, bu kavramı kendi içinde değerlendirmek gerekir..

Etnik Arnavutlar bu hükümleri Makedonlara verilmiş tercihli bir statü olarak algılamakta kendilerinin ikinci sınıf vatandaşlar olarak gördüklerine inanmaktadır. Bu nedenle sürekli olarak bu konuda bir değişiklik yapılmasını talep etmişler, Arnavut dilinin her seviyede kullanılmasını, hatta Arnavut dilini öğreten bir üniversite kurulmasını bile istemişlerdir. Yunanistan Makedonların haklarının verilmesini ilişkin maddeyi yurt dışında bir provokasyon malzemesi olarak kullanmış ve kendi iç işlerine müdahale edildiğini iddia etmiştir, çünkü Makedon azınlığını tanımamaktadır. Hemen kabul edilmesinden sonra, Makedonya başkalarının iç işlerine karışmayacağını, ve komşularından herhangi toprak talebinin olmayacağını da kapsayan anayasal bir değişikliğe gitti.

13 Ağustos 2001 tarihinde imzalanan Çerçeve Anlaşması gereğince, Makedon ve etnik Arnavut siyasi partileri, Etnik Arnavut isyancılarla silahlı mücadele yapma kararı aldı. Her ne kadar bu süreç kamuoyundan saklanmaya çalışılsa da, Amerikan ve Avrupalı özel temsilciler aracılığıyla daha kolay bir hale getirildi. Etnik Arnavutların şikayetleri işaret edilerek onlara geniş haklar verildi, hem de nüfusun %20'sinden daha azını oluşturmalarına ve bu hakların herhangi bir resmiyet kazanmamasına rağmen (Türkler ve Romanların hakları yerel seviyede kalmasına karşın, Ulusal düzeyde bu kriteri yerine getiren sadece onlardı). Anlaşma daha önce anayasa metninde yer alan etnik ifadelerin yerine sivil ifadeler konulmak suretiyle yeni bir anayasa değişikliğiyle sonuçlandı. Bunun yanı sıra anayasada azınlıkların dil ve simgelerini kullanabilmeleri isyancıların sürekli şikayet ettikleri konularda değiştirilerek genel af ilan edildi.

Bir sonraki adım çerçeve anlaşmasıyla mutabık kalınan konularla ilgili anayasal değişikliklere gitmekti hem de hükümlerin son derece tartışılır ve çifte çoğunluk oylama kanununun bazı bölgelerde hala uygulanıyor olmasına karşın, bunlar anayasa da gerekli değişikliklerin yapılması için büyük sorunlardı ve giderek de içinden çıkılmaz bir hale geliyorlardı. Makedon delegeler önsözdeki Makedon halkı ibaresinin silinmesini veya tamamen sivil terimler kullanılmasını istemediler. Süreç çözüm önerilerinin oluşturulması ve bir anlaşmaya varılması için

Turkish Studies

iki hafta süreyle durduruldu. Sonunda bir uzlaşma sağlandı, bu uzlaşmaya göre Vlah, Sırp, Romen, Boşnaklar, Türkler ve diğerleri belirlenen sınırlar içinde eskiden olduğu gibi yaşamaya devam edecekler, Makedonların hakları genişletilecekti. Ancak ontolojik güvenlik sebebiyle Bulgaristan ve Yunanistan Makedon devletinin varlığını tanımadı, hatta daha da ileri giderek anayasalarında geçen Makedon isimlerini bile sildiler. Yerel yönetimlerde nüfusun en az %20'sini oluşturmak kaydıyla kendi dillerini konuşabilecek, kendi alfabelerini kullanabileceklerdi. Alfabe ve dilleri resmi dil olacak, buna ek olarak Makedon dili ve Kiril alfabesi de kullanılabilir. Bir çok değişiklik aynı şekilde kabul edilmiştir.

Yerel yönetimin sınırlarının veya demokratik ilkeler tartışılabilir, ama referandumun neden başarısız olduğunu anlamak gerçekten çok zor, burada ABD'nin Makedonya'yı ve Anayasası'nı tanıması, Makedonya'nın Anayasa'da isminin kalması, ülkede oluşan coşku ve sevinç neden bu insanların referandum istendiğinde sorunları unuttuğunu ve umulmadık bir şekilde oylarını kullandıklarını açıklamaya yetmiyor. Yani bir gecede Makedon kimliği, Makedonya sorunu, Makedon azınlık veya çoğunluk tehdit olarak görüldü ve her şey değişti. Avrupa Birliği Makedonya'nın ontolojik güvenliğine değinmedi, ancak olayı sadece bir iç mesele olarak ele alıp ellerinde sopayla dolaşanları cesaretlendirip referandumun başarısız olması için çabaladı. Bütün tehditler verilen para ve sözler ülkenin istikrarı için yeterli olmadı ve diplomatik çabanın yetersizliği sorunun çözüme kavuşmasındaki en büyük engel oldu. (Lesnikovski2011:11)

Yeni bağımsız Makedonya'da Sırpça-Hırvatça ortak dil olmaktan çıktı. 2001'de Makedonya'daki etnik grup isyanından sonra, Arnavutça Makedonya'da yükselişe geçti, Arnavutça giderek daha güçlü bir statüye büründü ve Makedonya'nın yarı resmi dili haline geldi; İki grup dil paradigması ve uygulanan politikaları bahane göstererek bu asimilasyonu reddetti.

1991'den sonra, Arnavut nüfusu Makedonya'nın yeni dilini genellikle öğrenmedi. Dille ilgili mağduriyetler 2001'de patlak veren etnik çatışmalara kadar devam etti. Bu nedenle Ohri Çerçeve Anlaşmasının bir sonucu olarak, Arnavutça Makedoncadan sonra ikinci resmi dil haline gelmiştir. 2010 yılında bütün etnik gruplar için Makedonca'nın birinci sınıftan itibaren okutulmaya başlanması kararı tartışmalara neden olmuştur. Makedonya'daki Arnavutlar ve Makedonlar arasında çok sert bir sınır vardır; Bu sınır ne siyasi ne de askeridir. Ohri Anlaşması çözüm için bir girişimdir; ancak iki taraf da "dil seçimi" konusunda baskıcı olmuş ve ülke gelecekte yeni bir iç sınırların oluşmasının işaretlerini gösteren dil konfederasyonuna yönelmiştir. (Greenberg 2010:2)

SONUÇ

1990'lara kadar Balkanlarda demokrasi ile idare edilen tek ülke vardı. O da Yunanistan. Ancak Yunanistan'ın demokrasiye geçişi de çok yenidir. Yunanistan hariç Sosyalist-Komünist sistemlerle yönetilen Balkan ülkeleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birer birer çoğulcu parlamenter sisteme geçmişlerdir. Özellikle çok uluslu Yugoslavya'nın dağılmasıyla altı ayrı Cumhuriyetin ortaya çıkışı birçok etnik sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu etnik sorunlar Sırbistan, Hırvatistan, Kosova, Bosna-Hersek ve Makedonya'da kanlı çatışmalara neden olmuş yüz binlerce insan ölüyor, milyonlarca insan yaralanmış ve göçe mecbur olmuşlardır. Bugün birçoğu Avrupa Birliği ülkesi olan bu ülkelerin kalanları da aday statüsündedir. Balkan ülkelerinin anayasaları Yunanistan hariç çok yenidir. Çok kültürlü çok dilli toplumları bir arada tutmayı amaçlayan bu anayasalar dış dinamiklerin de baskısıyla bu ülkelerde yürürlüğe girmişlerdir. Halklar ve diller tanınmış olup eğitim ve hukuk alanında dil kullanımının önündeki engeller kaldırılmıştır. Anayasa ve diğer hukuki metinlerde çok dillilik teminat altına alınmış olsa da gerçekte etnik karmaşa ve sorunlar devam edecek gibi görünmektedir.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

Albanian Constitution

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan013810.pdf>

AYDIN, Aziz (2011), **AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Azınlıkların Dil Hakları**; https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/dil_haklari.pdf

BRAHAJ, Sokol (2009), **Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Constitution of Bosnia And Herzegovina http://www.advokat.prnjavorac.com/legislation/constitution_fbih.pdf

Constitution of Romania http://www.cdep.ro/pdfs/constitutie_en.pdf

Constitution of the Republic of Bulgaria

http://www.nrs.bg/documents/pdf/Constitution_of_the_Republic_of_Bulgaria.pdf

Constitution of the Republic of Slovenia

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN014895.pdf>

Constitution of the Republic of Kosovo

<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf>

Constitution of the Republic of Macedonia

<http://www.slvesnik.com.mk/WBStorage/Files/USTAV-eng.pdf>

Constitution of the Republic Of Serbia

http://www.parlament.rs/upload/documents/Constitution_%20of_Serbia_pdf.pdf

ÇAVUŞOĞLU, Halim (1993), **Balkanlarda Pomak Türkleri**, Köksav Yayınları, Ankara.

EKER, Süer (2006), “*Bosna'da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine*”, **Milli Folklor**, S. 72.

FRIEDMAN, V. A. (2006), “*Balkans as a Linguistic Area*” (ed. Keith Brown), **Encyclopedia of Language and Linguistics**, 2nd Edition, Oxford.

GREENBERG, Robert (2010) “*The Redrawing of Ethnic and Linguistic Borders in the Balkans: Implications for Serbia, Macedonia, and Montenegro*”; http://www.borderstudies.jp/events/detail/100218/RG_sapporohandout_3_.pdf

GOJKOVIĆ, Nevena; “*System of Minorities' Protection in Serbia*”; http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/serbien/Gojkovic_en.pdf

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, (2012); “*Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları*”, **Karadeniz Araştırmalar**, S. 32, s.1-27

GÜL, Nihat; (2007); **Balkan Harbi ve Takip Eden On Yıllık Süreçte Yunan Dış Politikası Esasları Ekseninde Türk ve Gayrimüslimleri Hedef Alan Baskıcı ve Asimilasyona Matuf Uygulamalar ve Günümüze Yansımaları**, Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

HAKSÖZ, Cengiz (2007), **Linguistic Rights Of The Turkish Minority In Bulgaria**, ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

- HAYDEN Robert M. “*Imagined Communities And Real Victims: Self-Determination And Ethnic Cleansing In Yugoslavia*”; **American Ethnologist**, 23(4): 783–801.
- KARATAY, Osman (1999), “*Bir Siyaset Dili ve Dil Siyaseti: Boşnakça;*” **Avrasya Dosyası**, C.5 (Yaz, 1999), s.283-295.
- KARPAT, Kemal H. (1992), “Balkan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 5**, İstanbul.
- KARPAT, Kemal H. (2004), **Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk** (çeviren:Recep Boztemur), İmge Kitabevi, Ankara.
- KIR, Alpaslan (2008), **Türkiye’nin Makedonya Politikasının Balkan Politikası İçerisindeki Yeri**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KOYUNCU, Aşkın; (2006), “*Yunanistan’da Bağımsız Devlet*”, **Balkanlar El Kitabı I**, Derleyenler, O. Karatay, B. A. Gökdağ, Çorum, s.488-514
- KUTLU, Sacit (2007), **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Language Evolution in Bosnia* (2006); <http://www.pcn.org.uk/Bosnia-Aug06.pdf>
- LESNIKOVSKI, Ladislav (2011); *Macedonia’s Ontological Insecurity and the Challenges of Stabilizing Inter-ethnic Relations*, **Eurasia Border Review**; Volume 2 No. 1 Summer 2011 s.61-72
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin (1999), **Balkanlarda Pomak Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- MİLO, Paskal. (1997); “*Constitutional Rights and Minorities in the Balkans: A Comparative Analysis*,” in **Perceptions** 2(3), on <http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/113/113-2.html>
- ORUÇ, Zülküf, (2011); **Balkanlarda Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik Ve Yönetim Sorunları ,(Kosova Ve Makedonya Örneği)**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÖZERMAN,Elif (2004) “*Avrupa’da Dil Hakları: Genel Bir Çerçeve*”, Çeviren: Burcu Toksabay, www.hyd.org.tr/staticfiles/files/dil_haklari_genel_cerceve.doc
- ÖZÖNDER, Cihat (2001), “*Balkan Gelişmeleri: Makedonya Sorunu*”, **Kök Araştırmalar**, III/1.
- ÖZTÜRK, Osman Metin (1999), “*Balkanlar: Genel Durum ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*”, **Kök Araştırmalar**, I/2.
- PAREKH, Bhikhu, (2002); **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, çev: Bilge Tanrıseven, Phoenix Yayınevi, Ankara,
- SMITH, Anthony D. (2002), **Ulusların Etnik Kökeni** (çev. Sonay Bayramoğlu- Hülya Kendir), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SÜLEYMANOVA, Aylın (2010), **Bulgaristan Hak Ve Özgürlükler Hareketi’nin Üye Profilineki Değişimi Ve Azınlıklar Üzerindeki Etkisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- The Constitution of Greece** <http://www.photius.com/countries/greece/government/syntaxma.pdf>
- The Constitution of Montenegro**
http://www.comparativeconstitutionsproject.org/files/Montenegro_2007.pdf

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

-
- The Constitution of the Republic of Croatia** http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/--ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_127452.pdf
- TOKMAK, Elif (2010), **Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Kosova Sorunu Ve Kosova Basını**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- TÜRBEDAR, Erhan (2006), “*Sırbistan ve Karadağ'ın Yolları Ayrıldı*”, **Stratejik Analiz**, Haziran.
- TÜRBEDAR, Erhan (2007), “*Kosova Sorunu*”, **Balkanlar El Kitabı I**, Karam & Vadi Yayınları, Çorum/Ankara.
- ÜÇYILDIZ, Ceyda (2006), **Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin Yeniden Yapılanmasında AB'nin Rolü**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- WACHTEL, Andrew Baruch (2009), **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Doğan Kitap Yay. İstanbul.
- YAŞIN, Gözde Kılıç (2011), “*Makedonya Örneğinde Yeni Devlet Modeli*”, **Kamu Ruhu: Postmodern Kimliksizliğe Karşı Duruşlar**, Editörler: İkbâl Vurucu- Mustafa Yiğit, Palet Yayınları, Konya, s.350-367.
- YERASIMOS, Stefanos (2002), **Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu** (çeviren: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.